

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.

Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.

Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.

Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 15.

Відень, 5-го квітня 1917.

Ч. 145

Російська революція й Україна.

В попереднім числі „Вістника“ подано перші вістки про сепаратистичний рух на Україні, а саме про вуличні демонстрації в Києві з окликами: „Геть з московською неволею!“ Для сього числа маємо до занотування такі вісти з проявів українського визвольного руху в часі другої російської революції.

Московське „Утро Росії“ з дня 5 (18) марта ч. 62 подає в телеграмах з Києва, що дня 3 (16) марта відбули ся у Києві збори представників українських організацій і груп в присутності поверх ста осіб. Збори прийняли одностороннє рішення привітати нове правительство й піддержувати його. З одушевленням прийнято пропозицію Головної Ради вислати до Петербурга депутацію, яка зложила б новому правительству заяву про невідкличні потреби українського народу. Рішено також чим скорше відновити українські часописи та звернути ся до населення з відозвою про піддержанне порядку й ослабленне харчової кризи.

Крім сеї автентичної, з російської часописи взятої вістки, маємо лише вістки з других і третіх рук, подані німецькими часописями.

„Lokal Anzeiger“ доносить з Стокгольму: Товариство українських поступовців так само, як українські соціалісти, жадає негайного відокремлення України від російської держави. Українські поступовці жадають вільного ужитку української мови й волі віри. В зайнятих областях Галичини й Буковини населення має назад одержати свої старі права. Соціалісти жадають негайної державної незалежності України.

„Frankfurter Zeitung“ подає з Стокгольму ту саму вістку в іншій редакції за „Днем“: Союз українських поступовців оголосив в часописі „День“ заяву, що державний переворот мусить принести також і сповнення завдань українського руху. Українці жадають скасування всіх обмежень в уживанню української мови й релігійних обрядах, відбудови територіальної української автономії та повернення старого ладу в зайнятих Росією частинах Галичини й Буковини.

„Corriere della Sera“ повідомляє, що численні Українці взяли участь в демонстраціях у неділю в Петербурзі, несучи прапори з написями: „Хай живе вільна Україна“. Численні промовці всіх національностей промовляли до народу за демократично-федеративною республікою.

„Lokal Anzeiger“ повідомляє: До Петербурга приходять непокоючі відомости про всі поневолені нації. В понеділок на площі Казанського Собору відбула ся велика демонстрація Українців, які жадали державної самостійности. Всі учасники були прикрашені українськими синьо-жовтими значками. В демонстраціях брало участь багато солдатів-Українців петербурзької залоги. Товпа з 20.000 осіб посу-

вала ся по Невському проспекту до Таврійської палати з вигуками: „Хай живе вільна Україна!“, „Хай живе федералістична республіка Росія!“. Тіж самі визвольні змагання помітно між музульманами.

Офіційне петербурзьке телеграфічне агентство подало дуже цікаву вістку, що Українці-офіцери відбули в Києві збори, на яких ухвалено резолюцію про злучення всіх українських земель і їх прилучення до Росії у вільнім федеративнім союзі.

Стокгольмський кореспондент „Vossische Zeitung“ дає від себе такий коментар до сеї вістки: „Мілюковське телеграфічне агентство має тут на оці очевидно ті офіцерські збори, які відбули ся в Києві 22 марта та про які ми маєм отсі відомости: Згадані збори скликав і провадив капітан Мельницький, політична минувшина якого трохи двозначна. При старім правительстві Мельницького уважали правительственным агентом у боротьбі против українських сепаратистичних змагань. Прихильники української мови завше держали ся здалека від нього та його однодумців. І дивно, що нове правительство зараз же не заарештувало його. В згадних телеграфічних агентством зборах офіцерів узяло участь разом приблизно 30 молодиків, яких усіх разом і кожного зокрема український народ виразно мусів би позбавити свого довіря(?). Чого Україна дійсно бажає і жадає, то буде незабаром публично оголошено, коли зійдуть ся вибрані українським народом представники й виставлять яскраву програму. Але тепер вже можна сказати, що для України будучі великі збори депутатів не так вже просто можуть постановити „получення з Росією“.

На виясненне характеру й ваги сих офіцерських зборів треба почекати, аж надійдуть автентичні вістки російських часописей. Що ухвала сих офіцерських зборів недуже припала до серця кореспондентови „Vossische Zeitung“, се цілком зрозуміла річ.

Отже Україна заговорила. Заговорила ясно й відкрито, що вона хоче жити самостійним державним життєм. Чи се має наступити в федеративній злуці з Росією, чи в якій іншій формі має наступити зреалізуванне українських державних змагань, се хоч і дуже важна річ, але в теперішній стадії руху другорядна. Важне те, що національно-державну думку, яку Союз визволення України пропагував через цілий час війни за границями Росії, піднесено тепер відкрито в межах Росії й що з сим прапором десятки тисяч української людности демонструють на вулицях.

Чекаємо на повніші та яснійші відомости про розвиток випадків на Україні та про становище українського громадянства з вірою, що раз піднесене гасло державної самостійности українського народу не затихне та що за ним підуть мільйони.

* * *

Там далеко дзвонять дзвони,
Шлють весні красній привіт,
Там світає... Темні тони
Тонуть в заграві свобод.

Годі нам співати славу
Волі куди їматкам,
Які зволить хтось ласкаво
Кинуть нам, як жебракам!

Та... до сонця—час далекий,
Гей, до дня далеко нам!
Ще примари небезпеки,
Грізно вють ся тут і там.

Хай усохнуть кволі руки
Перше ніж їматки піднять,
Щоб не мали за що внуки
Нас, рабів нас, проклинають!

Промайнула перша хвиля, —
Чар захоплення мінув;
Ссе тривога, щоб безсилля
Чад назад нас не вернув.

Хай осліпнуть очі наші
І уста замрут без слів,
Коли й далі пити з чаші
Будем — з чаші ворогів!

Треба звикнути до того,
Що нас жде ще боротьба,
Що не кине нам нічого
З ласки Божої судьба.

Час нам статъ на власні ноги
З ясним поглядом на світ:
„В праці — чари перемоги,
В силі — знаряди побід.“

Годі, друзі, упиватись
Хмелем радощів чужих, —
Треба раз вже перейнятись
Гаслом: „Ми для нас самих!“

В скарб мідства — скарби
[народів
Скарб тоді свій внесемо,
Коли рабству крикнем: „Годі!“,
Скинем подлев ярмо!

Нашу частку, нашу долю
Зможем вскарб мідства внести,
Коли виборемо волю —
Розвиватись і цвісти.

30 марта 1917.

О. Кобець.

Суспільні сили російської революції.

Відомости про те, що російську революцію зробила головним чином Англія, се байки; про розповсюдження їх дбають найбільше самі англійські агенти, які по докопаній революції в цілі продовження війни старають ся представити Англію визвольницею російських народів від царизму, так само, як Німеччину прихильницею старого ладу. В дійсности-ж саме перемоги центральних держав так зрушили спорохнявілу будівлю російського абсолютизму, що вона загрожувала розпасти ся. Англійські дипломати хотіли лише зміцнити державну організацію Росії, замінивши деякі з її бюрократичних стовпів на ліберальні, й небережно ослабили тим самим хвилюю відпорність російського абсолютизму супроти народу; з того скористали революційні елементи та зруйнували старий політичний лад.

Фактично революцію перевели робітники й саддати, до яких пристада й велика частина офіцерів, переважно резервістів. Політичними заступниками робітників і саддатів, які рекрутують ся переважно з широких верств робітництва та селянства, є, здавало ся-б, соціалдемократи та трудовики, але на чолі правительств нової Росії стали не вони; державна власть опинила ся нелише формально, а в переважачій мірі й фактично в руках кадетів та октябристів. Се стало ся тому, що організаційним центром революції зробив ся поступовий блок Державної Думи. Держава не може існувати без державної організації й найкоротший час, а для переведення виборів до установчих зборів потрібні місяці. Цілоком природно, що прийшло ся звернути ся до єдиної існуючої руководачої державної інституції — Думи та призначених нею органів, не зважаючи на те, що сю Думу вибрано під час панування царизму. З тих самих причин на чолі адміністрації губерній стали старі губернські земства.

Виникає питання, чи не перейде державна власть у руки лівих партій по скликанню установчих зборів і переведенню виборів до органів місцевих самоуправ на основі загального, рівного, тайного й безпосереднього голосування. Не розминаючи ся з льобікою, можна припустити, що вплив лібералів на державне життя зменшить ся в користь демокра-

тії, инша річ, чи в такій мірі, що на їх місце прийдуть лівіші партії. Деяку відповідь на поставлене вище питання можуть нам дати сучасні відносини між лібералами й демократами в Петербурзі.

В теперішній революційній кабінеті нема жадного соціалдемократа; не відомо, чи тому, що вони не захотіли вступити до „міщанського“ правительства, чи воно не захотіло мати між своїми членами справжнього соціаліста. Правда, в Петербурзі майже одночасно з правительством зорганізувала ся численна рада робітничих і саддатських депутатів, яка нелише в деякій мірі контролює діяльність правительства, а й сама розвиває досить значну діяльність у напрямі демократичних реформ. Ся Рада має безперечний вплив на правительство й воно зробило вже багато зазначених нами у вістях радикальних кроків, як на політичнім, так і на соціалнім полі, цілоком невідповідаючих ані кадетській ані тим більше октябристській природі. Але не підлягає сумніву, що й правительство й ліберальні політики загалом сильно впливають на демократичні організації. Коли ліберали роблять соціалдемократам уступки у внутрішній політиці, то робітничі представники на жаль роблять за се уступки в справах війни. Мілюков напр. дозволяє собі від часу до часу на такі войовничі заяви, ніби в Росії народ не жадає мира, а самого Мілюкова нема кому контролювати. Военна пропаганда англо-фільських лібералів сильно бадамутить і самих членів Ради робітничих і саддатських депутатів, які самі не мають ясного представлення про дійсні відносини Росії до її противників і союзників.

Головним чином відношення Ради до справ війни причинило ся і до розбиття російського робітництва та до утворення нової руководачої організації робітництва „Центрального Комітету робітничої Партії“, що видає соціалдемократичну часопись „Правду“, яка рішучо виступає проти продовження війни. Оскільки видно з заграничних часописей, ся радикальна частина соціалдемократичного робітництва гуртуєть ся біля так званих „большевиків“. Таким робом доводить ся на жаль сконстатувати, що й російська революція не вигоїла цілоком російської соціалдемократії від фракційности. Робітничі представники замість того, щоб одностаєм виступити за миром, ділять ся на групи й тим самим ослаблюють себе в тім часі, як міщанські партії—кадети й октябристи—дуже добре порозуміли ся та спільно проводять далі свою войовничу політику. Тіж самі відносини, які ми бачимо тепер між лібералами й демократами в справі війни, можуть повторити ся і на установчих зборах і в будучім демократичнім парламенті Росії.

Тепер в часі революції робітництво, селянство та його свідомі представники серед війська мають у своїх руках революційні засоби боротьби, яких вони пізнійше по поверненню нормальних відносин у державі не матимуть. Страйку, слова революційного війська, виступу озброєного робітництва на вулиці і т. д. можна ужити тепер з певною надією на успіх; се дуже добре знають ліберали й ідуть на уступки або вдають лише, що роблять уступки, при самій лише погрозі демократії ужити крайніх засобів народної боротьби. Те, що здобуде демократія тепер в часі революції, буде служити для неї підставою в дальшій боротьбі в гірших умовах. В часі революції демократія повинна збудувати собі фортеці, на яких вона зможе оперти ся в будучій мирній боротьбі за демократичні реформи.

Тепер же в часі своєї найбільшої революційної сили повинна російська демократія згуртувати біля себе союзників для дальшої боротьби з правими елементами громадянства, які поховали ся тепер, чекаючи, поки мине буря, а потім піднесуть голови і шукатимуть порозуміння з лібералами проти демократії. Демократія може здобути собі тепер союзників в особах поневолених націй, а в першій мірі в особі найбільшої з них — Українців, поклавши тепер же міцні основи радикального розв'язання національного питання в Росії. Деяка частина „інтернаціональної“ російської демократії може позбути ся сеї справи вказівкою на те, що скасування національних обмежень і загальні політичні свободи роблять національне питання з їх точки погляду розв'язаним, в найліпшій

випадку, що ця справа буде належати до установчих зборів і будучого парламенту. В такім розумінні в деякій мірі тимчасове правительство складо по відомостям „Politische Korrespondenz“ і відозву до Поляків, території яких Росія тепер не посідає, а в сій відозві повторює стару обіцянку Полякам утворити Польщу з усіх земель з польською більшістю, додаючи, що „російські установчі збори дадуть остаточну згоду на ті територіяльні зміни, наслідком яких повстане нова польська держава.“ Не зважаючи на те, що переважаюча частина українських земель знаходиться під Росією, а може саме для того, ані тимчасове правительство ані демократичні партії не видали досі жадної засадничої заяви в найважнійшій для Росії національній справі — українській, хоч у багатьох значно менше важних справах запала вже принаймні тимчасова постановка, без огляду на установчі збори. Посилаючи на установчі збори своїх представників, кожда з партій мусить поперед розв'язати для себе важніші соціально-політичні питання, а тим самим і національне питання. Дуже багато важних державних справ фактично вже розв'язано й установчі збори матимуть лише потвердити їх рішення; і є в інтересі не лише поневодених націй, а й російської демократії, щоб в їх числі була й справа поневодених націй. На установчих зборах Українці й інші поневолені нації матимуть вже говорити не лише з демократією, а й з лібералами. У виборчій боротьбі йтимуть поневолені нації з тими, хто раніше й радикальніше розв'яже для них і для себе справу поневодених націй в Росії. Всі групи російської демократії мусять поєднати ся в справі найрадикальнішого розв'язання національного питання, коли вони хочуть успішно провадити дальшу боротьбу за демократизацію Росії.

М. Троцький.

Петроградські настрої.

З Стокгольму повідомляють, що туди приїхала з Петербурга соціалістка Марія Стаскевич як офіційна представниця від російських соціалістів і привезла до парламентської соціалдемократичної групи шведського Райхстагу лист, надрукований в стокгольмській часописі „Politiken“, який звучить: „Любі товариші! Ми мали б вам дуже багато оповісти й написати, але не стає часу для цього. Товаришкка, яка передає сей лист, оповість вам про всі події. Все відбувається так швидко, що написане сьогодні завтра вже перестаріле. З часописей ви будете бачити, як ми працюємо. Фактично маємо в Росії республіку, але правительством стоїть за конституційною монархією, хоч мовчить про се. Наша партія не зв'язує себе й іде цілком самостійно, не еднаючи ся з правительством. Вона йде власним шляхом. Один з стокгольмських політиків мав розмову з курером російських соціалістів, який йому між иншим заявив: передовсім треба мати на увазі, що революція в Росії салдатсько-пролетарська. Перевели її петербурзькі робітники й салдати. З початку повстали робітники, до яких прилучили ся на вулиці 8 марта жінки й безробітні. Наслідком недостаті вугля праця в путиловських фабриках спинила ся і 36 тисяч робітників опинило ся без роботи. Салдати не насмілили ся стріляти в демонстрантів. Демонстранти несли прапори з написями: „Хліба й мира!“ Козаки вбили поліцаїв, які приказували їм стріляти. Після розв'язання Думи вона зійшла ся знову в понеділок. Салдати й робітники утворили тоді власну раду, яка складала ся з двохсот представників різних фабрик і полків. Між ними були відомі соціалісти з революційного 1905 р. Провід мали робітники-соціалісти, бо салдати не були зорганізовані. Робітнича рада почала переговори з Думою й незабаром порозуміла ся з нею. Про події дня повідомлювано народні маси листівками. Коли у вівторок революція перемогла, всюди панувала велика радість. Все відбуло ся без грабіжей і убійств, бо робітників перестерегли перед експесами. В инших містах перебіг революції також не був кривавим. Лише в Свеаборзі впадо 300 офіцерів в бою з матросами. Ми чекаємо на скликання установчих зборів, але з технічних причин перед трьома місяцями вони не зможуть зійти ся. Ми скличемо

можливо скорше партійний конгрес. В часі революції заарештовано 200 студентів і студенток, які стояли яко шпіони на службі поліції. Але 20.000 петербурзьких академиків держать разом з нами і стоять в нас на службі. В Росії прийде до республіки, инакше не може бути. Цілий народ проти монархії. Фактично ми живемо вже в республіканських відносинах. Ми соціалісти зорганізували революційний рух між салдатами й розповсюджували між ними листівки. На щастє тепер майже нема вже дійсних офіцерів. Між теперішніми офіцерами є багато соціалістів, що повернули ся з сибірського заслання“.

Журналіст запитав курера, що гадає про можливість миру, і дістав відповідь: „В першій числі нашої соціалістичної часописі ми заявили, що хочемо миру. Російська революція поширить мировий рух по цілїм світі. Ми хочемо соціалістичного миру“.

Депеші петроградського телеграфічного агентства.

Скасування воєнних судів. Реорганізація головної квартири.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 29 марта: Міністер війни розпорядив скасування воєнних судів.

Давіший міністер війни генерал Поліванов відїхав до головної квартири, щоб зреорганізувати її на новій підставі, докладно означити взаємні відносини генерального штабу й тимчасового правительства, подбати про розділ управлень і рівночасно звільнити з головного начальства старих полководців, котрі осягнули вже приписану границю віку.

Маніфестації петербурзького гарнізону.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 29 марта:

В часі цілого вчорашнього дня відбували ся маніфестації різних полків петербурзького гарнізону, які несли прапори з написями, серед котрих переважали обидва слова: війна й воля.

Праця в фабриках муїції.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 29 марта: З огляду на необхідність піднести всіма силами виріб воєнного матеріалу робітники фабрик воєнного матеріалу постановили зрети ся головного домагання своєї програми: восьмигодинної денної праці.

Демонстрації російських салдатів.

Як повідомляє петербурзьке телеграфічне агентство під датою 29 марта, семіоновський полк, котрий перший поспішив учра з музикою вулицями до Думи, ніс великий червоний стяг з написом: „Вільні салдати семіоновського полку“. Перед полком ішли походом люде, що несли прапор з написом: „Салдати до стрілецьких ровів! Робітники до варстатів! Війна аж до останнього віддиху! Хай живе воля! Хай живе республіка!“ і ин.

Коли полк прийшов перед Думу, Чхеїдзе мав промову, в якій сказав: „Докажіть, салдати, що ви льви революції, що ви не позволите зробити замах на вашу волю! Хай живе армія, дисципліна якої спочиває на взаїмнім порозумінні між салдатами й офіцерами!“

Чхеїдзе промовляв за установчими зборами для сотворення демократичної республіки. Сильне ура було відповіду всіх салдатів на його промову.

Виступив оточений двадцятьма послами Родзянко та промовив серед живих маніфестацій до салдатів, яких взивав бороти ся з страшним ворогом — Німцями. Він сказав: „Зробимо все, що можливе, щоб скликано незабаром установчі збори, що правитимуть Росією. Будемо послухні усім ухвалям їх і боронитимем з усією нашою силою правительства, котре заведе в Росії волю народу. Що торкаєть ся поділу земельних посілостей, заявляю вам, салдати, що коли постановлять установчі збори, дістане народ землю без найменшого спротиву.“

Салдати прийняли Родзянка одушевленими оплесками. Носили його на плечах по цілій залі. Потім підійшов під Думу третій полк стрільців, що грав марсилезу, з прапором, який мав напись „Війна аж до краю! Товариші, робіть стрільня! Хай живе вільна Росія!“ Посли Чхеїдзе та Скобелев повітали полк промовами, що закликували салдатів до організації і дисципліни. Того самого дня прибула до Петербурга депутація чорноморської фльоти й залоги Севастополя, робітників сього міста й чорноморських полків, разом тридцять люда. Депутація мала поручення привітати тимчасове правительство Думи та робітничих і салдатеських і подякувати їм. Голова депутації повідомив, що сила чорноморської фльоти та сама й не зменшила ся, бо фльота, залоги міст полудня й робітники корабельних варстатів одушевлені двома гаслами: першим „війна аж до краю і до повної перемоги на цілій лінії“, а другим „велика вільна Росія“. Чорноморська фльота дає усю свою силу тимчасовому правительству, щоб воно екликало установчі збори, що утаювають, як має жити Росія.

Гучков подякував. Потім прийняв депутацію Родзянка та члени Думи. Притім виголошено нові промови. Родзянка сказав між иншим, що сю війну треба вести аж до повної перемоги, бо без неї Росія не була б вільною тому, що Німці накинули б в такім разі Росії те, що вони повалили в останніх днях.

За автономією України.

(Ухвала російських Українців-офіцерів).

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 30 марта:

Збори офіцерів України, що відбулися в Києві, прийняли внесення щодо злуки всіх земель України та злучення їх з федеративною вільною Росією.

Удільні землі — національною власністю.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 30 марта:

Тимчасове правительство постановило аж до рішення справи удільних земель установчими зборами признати національною власністю всі удільні землі, доходи з яких мають іти до державної каси.

Ревельська постанова.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 30 марта:

Комітет робітничих і салдатеських послів у Ревелі прийняв одноголосно ухвалу, згідно з якою робітники й салдати не зложать оружя, поки не зломлять німецького мілітаризму.

Салдатеські демонстрації в Петербурзі.

Як доносить петербурзьке телеграфічне агентство під датою 30 марта, литовський полк повитав у Таврійській палаті тимчасове правительство та Раду робітників і салдатів. Предсідатель Думи Родзянко й кількох членів Думи прийняли полк. Було кілька промов. Потім полк перемашорував перед Таврійською палатою під звуки марсилези й вернув до касарні.

По його відході з'явився перед Таврійською палатою 180 полк піхоти. Його привитано так само кількома промовами. Між иншим передав один салдат, що недавно вернув з фронту, привіти полевої армії, що боротиметься з ворогом до останньої каплі крови.

Родзянко про положення на фронті.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 30 марта:

Предсідатель Думи Родзянко повідомив членів Думи, що, як доносять з фронту, положення там таке, що й не бажати кращого. Переломання фронту нема чого бояти ся.

Російська комісія для польської справи.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 30 марта:

Тимчасове правительство розпорядило зложення комісії, що має поладнати польські справи. Комісія матиме на цілі ствердити, в яких місцях і в яким стані знаходяться добра, котрі належать до публичних і правительственных уладжень Польщі, й установити, як їх удержати і як ними управляти поки не віддасть ся їх польській державі.

Далі вона має установити відносини між державою і римо-католицькою церквою. Комісія має видати постанови щодо полонених і змобілізованих польського походження, які знаходяться під властю ворожих країв. Члена першої Думи Ледніцького іменовано предсідателем комісії.

Скасування смертної кари.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 1 квітня:

Тимчасове правительство постановило скасувати смертну кару.

Воєнні маніфестації в Петербурзі.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 1 квітня:

Сьогодні удали ся всі міністри з князем Львовим на чолі до головної квартири.

10.000 салдатів петербурзького гарнізону стало лавою перед Таврійською палатою: перший полк кінноти, московський гвардійський полк, преображенський полк, третій резервовий полк, другий балтійський морський полк піхоти, ескадрона гвардійського полку кінноти й полк донських козаків. Усі полки повітали тимчасове правительство й висловили йому повне довіре. Вони заявили, що їх гасло: війна аж до остаточної перемоги. Вони домагали ся енергічного продовження виробу муніції й висловили ся одноголосно за демократичною республікою.

Подібні маніфестації уладили петербурзький гвардійський полк і ізмайловський гвардійський полк.

Випущення на волю митрополита Шептицького.

Петербурзьке телеграфічне агентство доносить під датою 1 квітня:

Прибув сюди митрополит граф Шептицький, котрому тимчасове правительство дозволило вернути до Галичини.

„Р'вч“ похваляє сей поступок нового правительства, яке поспішило ся направити несправедливість, нанесену голові уніятської церкви в Галичині.

Якими шляхами простувати нам до повного культурного розвитку.

Редакція „Вільного Слова“ звернула ся до поодиноких визначних чужинців із проською о статі на означені теми. Ряд сих статей починаєсь письмом проф. університету в Бні Рудольфа Ойгена. З думками визначного німецького філософа, що не раз дав докази щирої симпатії до Українців, познайомаємо наших читачів.

Хвальна Редакціє! Перейнятий глибокою прихильністю до українського народу, сповняю радо ваше бажання й пересилаю коротеньку відповідь на повище питання.

Провідною й основною думкою при змаганню до повної власної культури мусить бути ось що: будувати зі самої долини в спокійнім і повільнім поступі й не перескакувати поодиноких ступнів розвитку, без котрих усяке духове життя не мало б тривкої основи.

Із сього виходить, що добре зорганізована й взірцево поставлена народня школа мусить творити основу всього. Та народня школа хай не подає багацько річей! Вона мусіла б обмежити ся на головні предмети, зате вона повинна б тим основніше поглиблювати їх в душах дітей.

Для школи потрібно передовсім гарних учителів; тому було б найважнішою річю основання вчительських семінарій, котрі підходили б до особливих прикмет духа вашого народу й до його положення

й ученики котрих перейняті були-б глибокою любовю до рідного народу.

Прикладом сього способу будування рідної культури здолу хай вам послужать Болгари, котрі до основання університету приступили аж тоді, коли широкі верстви їхнього народу мали достаточне підготованне в освіті. Румуни зробили се навідворот; вони почали з самої гори — від університетів та Академій Наук і при сій методі вони полишили ся щодо народньої освіти далеко за Болгарами.

Велике значінне для духового розвитку народу має преса (часописи); але й тут треба виминати небезпеки. Широкий і бистроумним політичним балаканнем приносить ся народови мало користи. Важнійше на мою думку оснóвувати малі газетки, котрі мали-б на меті обзнайомлювати народ із головними напрямми культури й поважними подіями; котрі містили-б статі з народньої освіти, давали-б поради й відомости про важні новинки. Дуже цінними є видавництва календарів із сього становища, бо, як досвід учить, народ читає їх через цілий рік і вони тому особливо надають ся до утвердження головних переконань у народі.

Для виховання й самостійного життя народу має превелике значінне розвиток самостійного ремісничького стану та його розцвіт. Се тим важнійше, що сьому стану грозять великі небезпеки з боку заводів. Праця по заводах мало надаєть ся до душевного розвитку будь котрого народу! Вона носить у собі зародок сотворення з робітників одноманітної маси. Так отже треба-б при помочи розяснюючих рефератів і організаційної праці все поробити, щоб ремесло та його різнородні галузи охоронити й привести до найгарнійшого розквіту. Ремісничий стан треба-б піддержувати також господарськими організаціями, як кооперативами, позичковими спілками й т. д. Під деяким оглядом стан ремісників ще й тепер се головна основа народу.

Та крім наукової й технічної не можна забувати й мистецької освіти, бо мистецтво се головний чинник, котрий дає нашому життю безпосередню радість і душевне натхненне. На сїм полі мають Українці в своїх народніх піснях і в своїй музиці знаменитий матеріал, котрий тільки для гарного вражіння треба вміло використати. Сею справою повинні-б зацікавити ся саме вчителі й позгуртовувати в своїх селах співацькі гуртки. Дешеві та гарні видавництва пісень зроблять добру прислугу для оживлення та найширшого розповсюдження рідної пісні.

Так отже є багацько шляхів, котрими ваш народ може простувати до своєї цілі! Будьте переконані, що Німці супроваджають всі змагання Українців до національної й культурної самостійности з щирою симпатією, котру й я поділяю.

З найщирішими бажаннями для будуччини вашого народу зостаю ся із глибоким поважаннем

Бна, 3 марта 1917.

Рудольф Ойкен.

Півічно-західна Україна.

(Продовженне)*

Але польське правительство не вдоволяло ся заведенням унії й її поширенням по західній Україні. Воно дивило ся на унію як на місток, що мав перевести православних до повного окатоличення, до повного злиття з римською церквою. Показало ся, що не справа віри, а справа народности була для Поляків рішачим моментом. Уніяцька церква прийняла всі догми римської церкви й піддала ся під управу римських папів, отже в сути річи була католицькою. Але вона задержала східний обряд і церковно-славянську богослужбну мову й се робило її до деякого ступня також заборомом проти польонізаційних змагань, піддержувало серед визнаців унії почутте національної окремішности від римсько-католицьких Поляків з їхнім

* Пор. чч. 142 і 143.

латинсько-польським богослуженням. І от вийшла дивоглядна річ! Підпираючи й поширюючи унію в Київщині та Браสลавщині, Поляки стали рівночасно переслідувати її в західно-українських землях, стали всіма способами затягати уніятів до латинської церкви. В 1717 р. повстає відомий „Projekt na znieszenie Rusi“, зладжений Поляком-єзуїтом і прийнятий польським правительством і духовенством яко програма дальшої політики. В тім проекті поручає автор бороти ся з православною і уніяцькою церквою та з українським народом всіма можливими способами, „нищити грецький обряд погордою, переслідуванням і иншими, скільки змога, реальними способами.“ В першій параграфі „Проект“ поручає польському правительству жити в приязни з російськими царями, щоб відтягнути їх від вмішування в українські справи й таким чином мати зовсім вільну руку для польонізації України. Сеї ради польські верховодячі круги й політики придержували ся, як бачимо, аж до останніх часів, до наших днів. Друга точка домагаєть ся, щоб українській шляхті, котра все ще держить ся грецького обряду, наносити наругу, обиди й матеріальні шкоди і таким способом навіть найзавзятійших примусити до переходу на латинство. Третя і четверта точка радить всіх заможнійших українських міщан допровадити до повної маєткової руїни, не допускаючи поправи їхнього положення, хибань на випадок зміни обряду. Інші точки займають ся ріжними способами проти „попів“ як найбільшої перешкоди для ширення латинства. Щоб підкопати їхню повагу, „Проект“ радить всі кари, які на них спадуць, виконувати публично. За дальший успішний спосіб уважає „Проект“ виключенне українського духовенства від усякої спромоги освіти, щоб таким чином тим лекше подати його в погорду освічених людей. Накінець замічує, що між мужиками грамотні люде бувають найбільше неподатливі; тому радить скасувати всі церковні школи й заборонити українським мужицьким дітям побирати яку будь науку. Таким чином український мужик буде доведений до стану „бидла“. Польське правительство, шляхта й духовенство виконували ради „Проекту“ з таким завзяттям і такою ревністю, що в розмірно короткім часі майже ціла українська шляхта, майже вся інтелігенція західної України прийняла латинський обряд і тим самим спольщила ся. Даремно уніяцькі єпископи засилали скарги й нарікання до польських королів і до римських папів, даремно римські папи пригадували польському духовенству давні постанови, котрі заборонювали під клятвою перехід з грецького обряду на латинський. Вкінці 6 серпня 1761 р. зібрани ся українські єпископи: Володимир з Володимира, Рудницький з Луцька, Шумляцький з Перемішля, Шептицький зі Львова, Рило з Холму, Млодовський з Турова й Смогоржевський з Полоцька — на нараду в Новогрудку, де ухвалили дорогою добровільної складки зібрати для польського короля Августа III „дарунок“. Складка принесла суму 127.404 золотих, а її цілю було приєднати прихильність короля для Українців. Та й се не помогло, тим більше, що Август III два роки після сього вмер, а його наслідник Станислав Август Понятовський так ревно придержував ся першої точки „Проекту“, що волів іти на уступки православним, котрими опікувала ся царица Катерина II, ніж уніятям.

Три поділи Польщі 1772—1795 р. основно змінили політичні відносини в західній Україні. При першій поділі 1772 р. Австрія забрала ціле Руське воеводство, майже ціле Белзьке й частину Подільського та Волинського воеводства. За правний титул до сього забору служила обставина, що ті землі — се давнє Галицько-волинське князівство, котре короткий час, за молодих літ Данила, було підвласне угорським королям. Тому забранне тих земель названо „ревідикацією“, відзисканням, відобранням від Польщі. Границя австрійської займанщини в 1772 р. на північно-західній Україні йшла дальше на північ ніж північна австрійсько-російська державна границя: вона обхоплювала південну частину Холмщини так, що міста Замосте, Грубешів, Білгораї, Томашів, Грабовець і Городно належали до Австрії. При Польщі зостала ся тільки північна частина Холмщини з головним містом Холмом. При другім розборі Польщі 1793 р., в котрім Австрія не брала участі, українські землі

припали Росії. Росія забрала тоді ціле Київське й Брацлавське воєводство, східну частину Подільського по Збруч, тобто по границю австрійської займанщини, кусок Волині і східну частину Поліся по ліній Пинська. Накінець при третім розборі 1795 р. Австрія забрала останок Холмщини або т. зв. південне Підляше (на лівім березі Буга), Пруси північне Підляше (на правім березі Буга), Росія Волинь і решту Поліся. Буг на просторі від Сокаля аж низше Берестя стає тепер політичною границею між Австрією та Росією. Однак не на довго. Бурлива доба Наполеонських воєн спричинила й на північно-західній Україні територіальні переміни. В Тильзитськім мирі 1807 р. Прусія стратила свої придбання при другім і третім розборі Польщі в користь новоутвореного Варшавського князівства, причім Підляше (північне, досі пруське) відійшло до Росії. В 1809 р., по невдачній війні з Наполеоном, Австрія мусіла відступити цілу Холмщину Варшавському князівству. Віденський конгрес 1815 р. признав Варшавське князівство за автономну польську державу, злучену з Росією персональною унією. Таким чином Холмщина, одинока з українських земель, опинила ся знову під Польщею. Повстання з 1831 р. і 1863 р. дали Росії притоку до скасування автономії Польщі, а законом з 6 липня 1912 р. виділено адміністративно українські області люблинської й сєдлецької губернії зі складу земель Польського Королівства, утворено з них окрему холмську губернію і прилучено до властивої Росії. З інших адміністративних перемін варто згадати, що з прилучених в 1793 р. до Росії східних частин Подільського й Волинського воєводства зорганізовано ізяславську губернію. Коли в 1795 р. Росія дістала решту Волині, ізяславську губернію поділено на дві: на волинську й на подільську. Столицею волинської губернії назначено зразу старинний Звягель, перехрещений на Новгород Волинський, але вже в 1797 р. перенесено її до Житомира. Берестейщина увійшла зразу в склад слонимської губернії, котру в 1797 р. злучено з віленською у литовську, а п'ять літ пізніше, в 1801 р., знову відокремлено як городненську губернію. Північне Підляше, котре в 1808 р. перейшло від Прусії до Росії, зорганізовано в окрему Білостоцьку область і поділено на чотири повіти: білостоцький, більський, сокольський і дорогичинський. Щойно в 1842 р. скасовано сю область як окреме адміністративне тіло й прилучено її до городненської губернії.

Поділи Польщі й політичні переміни потягнули за собою також зміну віроісповідних відносин у західній Україні. В областях, котрі опинили ся під пануванням Росії, почало ся насильне навертання уніятів на православє. Російський уряд послугував ся притім тими самими методами, яких свого часу вживало польське правительство, тільки, розумієть ся, в противнім напрямі. Уже в 1795-ім р. цариця Катерина II видала кілька указів, котрими звивала всіх тих, предки котрих прийняли унію після 1595 р., до повороту до православної церкви. Рівночасно скасувала всі уніятські єпископства, а єпископам лишила до вибору переселити ся у центральні російські губернії або вимандрувати за границю. Натомість веліла зорганізувати чотири православні єпархії. При тій нагоді показали ся погубні наслідки польської політики супротив унії. Стративши шляхту, інтелігенцію і загалом багатші верстви в користь латинської віри, уніятська церква в останніх часах польського панування зійшла дійсно на віру „хлопів і попів“, як бажав автор відомого „Проекту“, й не мала спромоги ставити успішного опору накидуванню православя. Тим пояснюєть ся польський історик Ліковський швидкі успіхи православної пропаганди. Ще за панування цариці Катерина II, тобто до падолиста 1796 р., на північно-західній Україні й Білій Русі перейшло більше ніж два мільйони уніятів на православє. Наслідник Катерини II, Павло I, був противником насильного накидування віри і в 1798-ім р. уніятам вдало ся, не зважаючи на рішучий спротив православного Синоду й ворожі заходи католицького арцибіскупа Сєстшенцевича, добити ся відновлення єпископських катедр: в Полоцьку для Білої Русі, в Берестю для Поліся, а від 1807 р. і для Підляша, котре тоді від Прусії перейшло до Росії, в Луцьку для Волині й Поділя. З початком XIX століття уніятська церква в Росії числила все ще 1388 приходів (парохій), 91 монастирів і коло 1½ мільона

вірних, з того найбільше в берестейській єпархії, бо тут під пруською окупацією (до 1807 р.) унія задержала ся неторкана. Польське повстання в 1831 р. подало російському правительству притоку до нових репресій против унії, хоч уніятські Українці не брали в тім повстанню активної участі. Царь Микола I скасував в 1832 р. всі уніятські василіянські монастирі. Потім таким самим способом, яким польське правительство в 1595 р. і в 1701 р. запровадило унію, російське перевело її скасування. Приєднало ріжними способами уніятських єпископів і вони, зібравши ся під проводом литовського митрополита Йосифа Сімашка в Полоцьку 12 лютого 1839 р., пристали в імені своїх вірних до православної церкви. В Холмщині, як приналежній до автономного польського королівства, унія задержала ся довше. Однак тут вона була виставлена на безупинну й безпардонну агітацію польських верховодів і латинського клиру, котрі доконче намагали ся перетягти Українців на латинство й тим самим зробити з них Поляків. Відпорність Холмщан щораз слабла, бо й уніятські холмські владики були здебільша сліпим оруддем польонізації і таким чином самі підкопували повагу своєї власної церкви. Все багатше й хоч трохи знатніше громадянство перейшло на латинство, при унії зостала ся сама біднота. За часів одного тільки Ціхановського, що був холмським єпископом 1810—28 р., число уніятських приходів в Холмщині з 317 спало на 278. Така політика Поляків подавала російському правительству притоку вмішувати ся, але замість берегти уніятську церкву від латинізації воно стало насильно накидувати православє. Єпископа Михайла Куземського, котрий енергічно боронив своєї єпархії перед обома непрошеними оіркунами, присилував царський уряд уступити в 1871 р. та настановив його наслідником яркого москвофіла Маркила Попеля. Попель пішов за прикладом Сімашки й прийняв православє. І знову тут почало ся насильне навертання уніятів, що вже давно зжили ся зі своєю вірою, і се навертання довело до відомих розрухів у Холмщині й на Підляшю. Російське правительство не хотіло зрозуміти, що насильним накидуванням православя тільки заганяє уніятських Українців у латинство й польонізацію. Се виступило зовсім ярко наверх в 1905-ім р. З проголошенням царського указу з 17-го квітня 1905 р. про свободу віри — указу, котрий давав спромогу переходу з православя на иншу віру, але все-таки не признавав уніятської церкви, — більше ніж 200.000 насильно „навернутих“ уніятів-Українців в Холмщині покинуло православє і перейшло до римо-католицької церкви, віддаючи себе в жертву неминучій польонізації.

М. Кордуба.

Із воєнних пісень.

*Чорна тїнь по полі ходить,
Із собою Вічність водить
І костистими руками,
Мов залїзними кліцями,
Відбира життя.*

*Замість сестри жалібниці
Тільки шелест чуть травичі,
А на місце жало брата
Відзиваєть ся гармата
І вітрів виттє.*

*І свічки не світять ясно,
Навіть зірка в небі гасне.
Ясен місяць вкримлє хмари,
Щоб не сипав свої чари
По грішній землі.*

*Чорна тїнь по полі ходить,
Вічний сон з собою водить.
Не питає, чи нажив ся,
Чи ми в світі набідив ся:
В неї рівні всі.*

У. С. С. Лука Луцій.

Про українські школи на Волині.

Вражіння.

Лист до гімназиста в місті С.

(Кінець).*

IV.

(Зміст: Серед темряви навпростець. — У б. бурмистра Любовня. — Розмова з ним про українську школу й учительку. — Шкільний будинок при Садовій улиці. — Які віршики виголосували і які пісні співали українські діти в любовенської школі. — Як тут звеніла пісня про калину?).

Від часу, як описав я Тобі Любовень, був я в ній вже кілька разів. І за кожним разом видав ся він мені кращий. І за кожним разом відвідував я українську школу. Перший раз прибув я до Любовня пізнім вечером з четарем У. С. С. п. Мик. Саєвичем. Він знав уже дорогу з двірця навманці і ми, хоч темно було, скоро опинили ся в місті. Він застукав до б. бурмистра Любовня, інтелігентного Жида Хінюка, й той запровадив нас до якогось пустого дому на нічліг. Ми хотіли йти почувати до нашої людини, учителя Таранька, котрий тут служить при війську, але Хінюк і його сини не дали нам: „Куди будете вночі ходити по чужім місті? Тут близько вам буде й до двірця і до школи. Зараз дам вам чаю (а мусиш знати, що за харч тепер тяжко) й подушки принесу, з Жидами не пропадете.“ — І ми zostали ся.

Сини Хінюка принесли самовар. При його приемній грі почав я Хінюка розпитувати про українську школу.

— „Є там тепер — каже він — 85 дітей і кожної хвили може бути два рази стільки, але учителька не приймає, бо місця нема: військо займає другу часть шкільного будинку. А діти страх хочуть до школи: цілими днями плачуть, неприйняті стоять під дверми годинами. Бо то раз учителька: добре вчить і діти дуже до неї горнуть ся. Ми її в місті за свою уважаємо.“ — Тут Хінюк звернув ся до четаря: „Підіть, пане четарь, до тутешньої команди й попросіть, аби їй завчасу дров доставили, бо потому, як впадуть дощі, то дуже тяжко буде за довіз.“

Нам приємно було почути від чужої людини признанне для праці української учительки, тим приємніше, що Хінюк — людина старша й досвідчена та розумна, значить: уміє оцінити річ. З тим більшою цікавістю очікували ми ранка.

Допізна ми гурторили наперед з Хінюком, потому з собою. Хінюк інтересно характеризував російські й австрійські відносини, напр. так: „В Росії нічого не вільно, але все можна робити, в Австрії все вільно, але нічого не можна.“ Та й рано ми троха заспали й пробудили ся аж о 8-й годині. Скоро зібрали ся ми й пішли до школи. Вона крок землі від ринку, праворуч від церкви й замку, при Садовій улиці. Тут багато зелені й садів, тут мусіли стояти колись княжі сади. Будинок деревляний, але новий і гарний (будований 1900 р., ще за російських часів). Входимо. Чисто й привітно. Учителька п. Савина Сидоровичівна приймає нас щиро. Діти встають. Школа майже чисто православна: було всього 8 католицьких дітей і ніодної жидівської (їх приймано шойно пізнійше). Решта православні. Самі міщанські, українські діти. Вони привитали нас українським національним гимном: „Ще не вмерла Україна“. Опісля дали нам симпатичний концерт. Віловолосий хлопчик Хведір Старкевич задеклямував вірш Шкрумеляка:

Ясен круг по небі ходить,
Сіє промінь золотий,
Гей, тернистими шляхами
Йдуть борці у бій святий.

Збруя перлами мінить ся,
В сляві сонця вся блесить,
В отамана на воронім
Гостра шабля мерехтить.

Порошная доріженька
Веть ся круто під гору, —

Ми життє дамо за матір,
За Україну святу...

Шатин Ананій Дроздович, літ 13, виголосив вірш Шевченка: „Учіте ся, брати мої...“ Ясний блондин, з синіми великими очима, літ 11, Степан Різенко деклямував „В степу“ Черкасенка:

Коли стане тобі тяжко
Од сумних, журливих дум,
Вийди з хати в степ широкий —
Розважати тихий сум.

Хочеш волі, — в степу воля,
Хочеш втішних ти пісень, —
Там співають, як дзвіночки,
Жайворонки цілий день...

А як слези стиснуть серце,
Знов у степ, у степ біжи
І йому свою пригоду,
Своє горе розкажи...

Уважно слухав я сеї розумної поезійки, що вчить любови до природи та вказує на неї як на лік проти душевної хвороби, якою є сум. Ся душевна хвороба особливо тяжко переслідує Українців і нищить у них радість з життя та витривалість.

Бронет з чорними оченятами, Лука Худинець, літ 12 (дід котрого заваддував тут з Галичини), виголосив гарний віршик Черкасенка: „Село“:

На горбочку над річкою
Маленьке село...
Вже в печі три дні не топили,
Харчів уже давно нема...

Так, хто знає, чи не від такої біді втікав колись його дід. А тепер малий внук виголосив те, що дід переживав і від чого рятував ся — рухом в світ. Знаєш, наші люде надто боять ся руху в світ. А світ треба пізнати, тільки все повинно ся пам'ятати про рідний край і вернути до нього.

Леся Олексюківна з карими очима, літ 8, деклямувала відважненько віршик: „Доня й ненька“, а Маруся Пілінкевичівна, ясна блондиночка, літ 7, виголосила віршик:

Цвіточко ясна,
Україно красна,
Чим ти так любя мені?...

Потому всі діточки заспівали:

Гей, у лузі червона калина
Похилила ся.
Чогось наша славна Україна
Зажурила ся.

Співали добре, виразно, з зрозумінням. Я чомусь не сподівався почути сеї пісні десь у далекім від Галичини старім Любовні і тим сильнійше вражінне робила вона на мене. А як заспівали рядки:

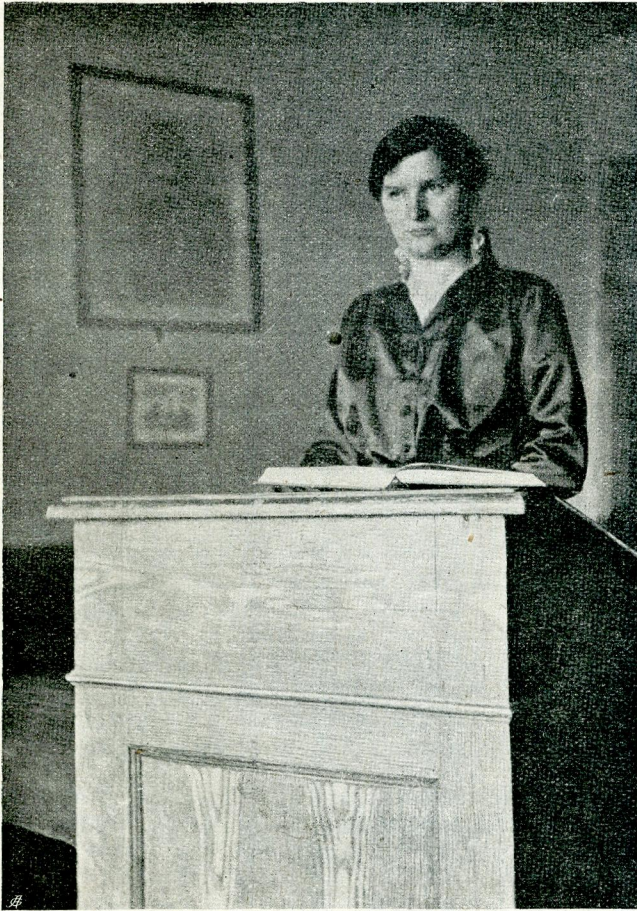
А ми тую червону калину
Підіймемо,
А ми нашу славну Україну,
Гей, гей, розвеселимо, — —

мені видало ся, що вони справді підіймуть упавші давно прапори України й розвеселять наш народ, як тільки скріпнуть їх слабенькі рученята та просвітять ся їх ум. Бо діти то найбільша сила, яку знає людство. Знаєш — не війська, не гармати, тільки діти. І котрий народ, котра національна думка матиме за собою дітей, молоді покоління, та мусить вибороти собі свободу навіть проти найсильнішого ворога.

На закінченні заспівали нам :

Веселе, щасливе
Діточе життя,
Нас горе не давить,
Не тисне журба;
Смієм ся, гуляєм,
Співаєм що дня,
Веселе щасливе
Діточе життя...

Ми з дійсною веселістю, відсвіжені діточими голосами й оцятами, виходили зі школи й дуже щиро дякували учительці за її успішний труд. Так представляла ся українська школа в Любовні вже в кілька тижнів по її відкриттю Комі-

Управителька школи у Володимирі Волинським
Савина Сидоровичівна.

саріятим Українських Січових Стрільців з Володимира Волинського при участі „Союзу визволення України“. Якже скоро стала вона подібна до найкращих українських шкіл у країні, що від сотки літ не знає російського гнету, себто в Галичині або на Буковині. Від учительки довідався я, що батьки дуже цікавлять ся наукою своїх дітей і школою. Словом — тут чути й видно, що український народ незвичайно скоро оживає і приходиться до свідомости, як тільки йому троха полекшають наложені на нього кайдани.

Загалом, як тобі хто коли скаже, що з нашої народньої маси трудно витворити європейський народ, не вір тому. Численні факти й події вказують на щось протилежне. Ми дивно животний народ.

— „Товаришу“, сказав до мене четарь Савич, як ми самі йшли зі школи, „на мене пісня про червону калину зробила до сліз сильне вражіння. Особливо два рядки...“

Я перебив словами: „Знаю, знаю. Маєте нагороду свого роду за свої труди в справі українських шкіл на Волині.“

V.

(Зміст: Подорож возом до Любовня. — Де ми взяли воза? — Дощ і золота повинь. — Через поля запустілі й чорнобилем зарослі. — Через опустошені села. — Несподівана стріча з українськими стрільцями. — Серед зливною дощу і хляпаючого болота. — Як діти української школи прощали свою учительку. — Про одну з найкращих народніх пісень. — Історично-політична розмова з малим школярем у Любовні).

В одинадцять днів опісля приїхав я з четарем Савичем знову до Любовня, сим разом на те, щоб тамошню учительку п. Сидоровичівну забрати потому до Володимира, бо так ухвалила Українська Окружна Рада Шкільна. На її місце привезли ми з собою другу учительку п. Гандзю Бігунівну, котру Ти знаєш, бо вона з Твого міста й бувала у Вас вдома. З Любовня мали далі повезти другу учительку, п. Ангеліну Гайдучківну, до Матівева. Цілу ту дорогу відбули ми з ними возом, бо в сих сторонах залізниця служить виключно до транспорту військ і на дозвіл їзди для цивільних треба дуже довго ждати.

З Володимира до Любовня є 62 км. Дорога була чудова. Ми (5 осіб з візником) вийшли з Володимира Волинського дня 8 жовтня 1916 р. о год. 9 рано „з дощем“ і масою клунків та книжок, бо мусиш знати, що стрільці розвозять книжки по всіх українських школах на Волині. Воза дав нам український посадник Володимира Волинського, д. Гнат Мартинець, котрий дуже дбає про українське шкільництво. Знаєш, найважнійша річ для кожного народу те, щоб він мав в усяких урядах своїх людей.

По якій годині дощ устав і наша їзда стала ще веселійша. Ся веселість різко відбивала ся від оточення. Бо ліси стояли пожовклі й повинь золотого листя летіла з дерев, а поля стояли облогом, зарослі чорнобилем, як око сягало. Може пам'ятаєш оповідання Кіплінга, в котрих він оповідає, як джунглі (лісові нетри) посувають ся в зайняту людьми землю й обхоплюють оброблені ними поля. Щось подібне бачили ми тут. Се зрештою звичайна поява в історії українських земель, по котрих так часто гуляла воєнна заверюха. Відбило ся се в українській народній пісні, напр:

„Ой, біля річки Самарки,
Біля криниці Салтанки
Всі поля, всі ліси погоріли...
Тільки не згоріли
Біля річки Самарки,
Біля криниці Салтанки
Три терни дрібненькі,
Три байраки зелененькі...“

Таке ми й тепер бачили: Дикі поля захопили українську Волинь, чорні руїни сторчать між ними. То знищені мужицькі хутори, деякі знищені до самих підвалин: тільки купка червоної, як кров, цегли свідчить, що тут стояв колись замешкалий дім. Вишневі садки кругом тих звалищ такі сумні, обмальні. Села нескрізь попалені, але опустошені. Тільки тут і там видно босих дітей з білим, як льон, волоссям і старців. Хати стоять без дверей і вікон, з пообдираними стріхами, з повириваними плотами. То перемашеровуючі війська уживали на опад, що під руки попало. І в хатах нема нікого й нічого. Тільки тут і там забутий образ святого дивить ся зі стіни, як крізь вибиті шибви влітає до хати золоте листе — символ упадку й запустіння. Так переїхали ми села: Верба, Груда, Гайки, Ягодно, Ставки й Ставочки, де спинили ся на обід, бо в Ставочках запримітили ми троха замешкалих хат. Була год. 2 пополудні, як ми зсіли з воза біля якоїсь ліпшої загороди. Харч мали ми з собою, в тій хаті одержали чай і якихсь досить добрих конфітур. Зараз зявив ся жандарм, Українець з Галичини, що поінформував нас приязно про дальшу дорогу. О год. 3¹/₂ вирушили ми з Ставочок. Дощ за той час надумав ся і знову почав накрапати. Цілий небесний звід був оловяної краски й видавав ся якийсь дуже тяжкий. Ліси посмутніли, з золотих стали жовті, потому темно-жовті, болото поглибшало, студінь стала проймаєти. А дощ так влізливо, так помалу накрапав. Наша веселість щезла. В таким настрою віхали ми в село Одесько, що виглядало, як вимер-

ле. Нараз на якимсь сильно болотистім скрутї дороги — я сидїв тоді задуманий і похнюплений — чую знебачки, як хтось з боку кличе мене по назвищу й біжить в напрямі до нашого воза. Підношу очі, — два стрільці! Пізнаю Івана Горянського. Вони з ковельського комісаріату У. С. С. Ми дуже ними втішили ся серед тої тишини й пустки. Поговорили ми з ними таки з воза й поїхали дальше. Дощ не уставав уже

діти прощають „свою паню“. Вхидимо до кляси. Таблиця прибрана в яворове листє. Школа повна. Не зважаючи на зливний дощ, діти аж на доданих лавках сидять. З лавки виходить хлопчина й передає мені в ковертї дрібні гроші, кажучи, що се складка дітей сеї школи на справленне вінка на могилу Івана Франка.

Діти заспівали:

Последний ранішній деньочок
Гуляю з вами я, друзя,
А завтра рано чуть світочок
Заплаче вся моя сімя...

І віршики деклямували вже инакші.
Почали „На баштані“ Кобця:

Було колись на баштані
З дідусем стареньким
Пильнує батька кавуни
Олесик маленький.

Увечері у кабиці
Дідусь огонь розкладає
І про діла минулих літ
Йому оповідає.

Про Турка все та про війну
З тим Турком завзятим,
Як дідусь у бою з ним
Одну ногу втратив.

Цікаво, як довго покутує в народї спомин давнього ворога, котрий уже не є небезпечний, та заслонює народній думці й уяві новійшого ворога, значно небезпечнійшого.

І знову спів, але дуже оригінальний: двоє хлопчиків співає на 2 голоси пісню, якої я, заінтересований нею, не вспів записати. Памятаю тільки отсі рядки:

Соловею, рідний брате,
Виклич мені дівча з хати!
Виклич мені дівча з хати,
Чи не била її мати?

Слідувала деклямація: „Тарасови Шевченкови“ — Струмка.

Опісля відспівали народню пісню: „Ой, копав я керниченьку, ой, копав я дві“. — Се одна з найоригінальнійших народніх пісень, які знаю, оригінальна не тільки своїм глибоким почуванням і трагізмом, але також, що річ не менше важна, своїм кольористично-малярським хистом. Приходить у ній таке місце:

„Та й вже з тої керниченьки
Орли води пють...“

Представ Собі всю оригінальність сеї картини. Орли, що їх уява людська привикла представляти собі тільки у високих просторах або що найменше на високих шпидях гір, — представлені тут серед поля, як знизивши ся до плодючої землі, вічно молоді, не зважаючи на свою старість, пють з копаної криниці оживляючу воду. Що за пишна тема для маляря: серед щирого поля сірі орли, що припадають до копаної криниці. В сій величній пісні є незвичайно сильна символістика, котру я представляю Тобі колись, як Ти вже цілком будеш великий і шукатимеш чогось в життю, бо скучно Тобі буде.

Учительки: Ліщинська, Гайдучківна, Білуївна й Сидоровичівна.

Гімнастичні вправи учеників Любовня.

ні на хвилю. Через село Чмикос і цілком пустий Радехів доїхали ми до села Вишнів, а відти — серед зливно дощу та хляпаючого болота, по котрім віз більше ховзав ся, ніж їхав, — до Любовня.

Знов під ніч прибули ми тут і знов там само ночували. На другий день постановив я вдати ся з дітьми в розмову. Дощ падав ціду ніч і Любовень розплакав ся, як дитина. Скрізь був дощ і болото. І рано дощ не уставав. Не зважаючи на се, діти прийшли, як звичайно, — будити учительку. Сьогодні з особливою урочистістю прийшла депутація, бо

Малий Андрійко Лунь, що матиме, як казав, десятий рік у Спасівку, задеклямував:

„Сонечко, сонечко,
Глянь у віконце!“

А якась маленька дівчинка віршик про кітчку:

Кіцю, кіцю, мняв,
Я ти кашки дав,
Лиш не лізь на звишки,
А виловлюй мишки!..

Знову пісня:

Гей, українські діти йдуть,
Гей, малиновий стяг несуть.
А краска стягу жовтий цвіт
На синім полі, як блакит.
А на прапорі тім скала,
А під скалою видно льва...
І клич, що грімко в бій веде,
За Україну, хто живе!..

Гармонійно слідувало:

Трам-там-там —
Бубни бють!
Там воляки жваво йдуть,
А веселий тамбурон
Машерує передом...

Потім пішла деклямація вірша Шевченка: „Розрита могила“. Хлопчик, що виголосив сей вірш, почав говорити так: „Розрита могила, вірш Тараса Шевченка“. Як скінчив, вдав ся я з ним у розмову, щоб переконати ся, чи він розуміє те, що виголосив.

— „Що значить слово: вірш?“ питаю його.

„Вірш то таке, як пісня“, відповідає.

— „Добре“, кажу. „А як називаємо того, що укладає пісні.“

„Такий чоловік називається поет.“

— „Гарно“, кажу. „А як називається найбільший український поет?“

„Тарас Шевченко.“

— „Добре. А хто се в тім віршику, що ти виголосив, говорять до гетьмана Богдана слова:

Ой, Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колись-б придушила,
Під серцем приспала...

„Се говорить до гетьмана Україна, наш рідний край, устами поета.“

Я дуже здивувався, що хлопчик так добре розумів поему Шевченка й, захочений його відповідями, питав його далі:

— „А за що ж поет так дорікає нашому гетьманові?“

„За те, що він „присєднав“ Україну до Московщини.“

— „Так. А чи він слушно, справедливо йому дорікає?“

Признаю ся, що я, задаючи се питання малому хлопцеві, не сподівався відповіді на нього, бо се питання дійсно трудне. Але на моє превелике здивування відповідь була і то зовсім певна:

„Неслушно?“

— „Чому неслушно?“

„Бо гетьман Богдан не мав иншого вибору, — так тоді вороги нищили Україну.“

— „А чи Москва добра для України?“

„Також недобра, але тоді не було виходу.“

Дійсно, ліпшого пояснення годі дати. Вдоволений тим, викликав я найближчого хлопчика до карти. Він показав, де на карті шукати всіх чотирьох сторін світа і границі Укра-

їни та й ту її частину, що називається ся Волинь. Описав розказав добре, чому місто Володимир Волинський має таке імя, і переповів без помилки родовід українських князів з Києва від Ігоря аж до Ярослава Мудрого, розказавши коротко, чим котрий з князів визначав ся і що зробив. А.

Під нинішню хвилю.

(Зміст: Тло. — Стара літопись. — Чи були в давнину зимові походи українських військ? — Як виглядав у зимі обоз наших військ? — Як літопись описує два голодні роки? — Замітка).

Мороз тисне й сніг паде на старинний город Володимира, на його церкви й окопи. Вечерів. В кімнаті комісаріату У. С. С. стало тихо від інтересентів. І чути, як огонь палахкотить в печі. Він горить уже довго-довго, від самого полудня. Але в кімнаті зимно. Холодна втома налягає на душу і якась абсолютна байдужність на все, що діється кругом. Особливо-ж на всі новини. Рука мимохіть простягається по стару новгородську літопись, яку відкрив один з товаришів в якійсь полишеній бібліотеці на Волині.

Читаю:

„Въ лѣто 6642 (від сотворення світа*)... а на зиму иде Всеволодъ на Суздаль ратью и вся Новгородская область (з ним) и сташа денье зли, мразъ и въялица, страшно зѣло, и бишася на Жданѣ горѣ и много ся зла створи и убиша посадника Новгородскаго Иванка мужа храбра зѣло генваря 26 и Петра Микулничя и много добрыхъ мужъ а Суздалець болши...“

Значить — і в тих часах були зимові походи. А може се який виїмок?

Читаю дальше:

„Годъ 6668. Той же зимы побѣди Ростиславъ Изяслава Давыдовича у Бѣлгорода и самага убиша и мнужество Половецъ паде...“

Значить — зимові походи були для наших князів звичайною річю. І брали в них участь навіть степові орди. Як вони давали собі раду з пашею для коней? Як виглядав їх обоз? Стара літопись мовчить про се.

Нема нічого нового під сонцем... Воно тільки инакше виглядало.

Перевертаю далі старі, пожовклі листки старої літописі, то взад, то вперед, і знаходжу ще таку картину:

„Въ лѣто 6635. Паде метиль густъ по земли и по водѣ и по хоромамъ по 2 ноци и по 4 дни а вода бяше велика а снѣгъ лежа до Яковля дня а на осень поби мразъ веришь всю и озимици и бысть гладъ чрезъ зиму: ржи осминка по полугривнѣ“.

„Въ лѣто 6636. Лютѣ бяше: осминка ржи по гривнѣ — и ядаху людіе листъ липовѣ, кору березову, — иніи молич(?) истолкше, — мятуше съ пелми и съ соломою, иніи ушь, мохъ, конину; и тако другъ съ другомъ падаше мертвъ отъ глада — труше по улицамъ, по торгу и по путемъ всюду; и наяша наймиты, изъ города мертвыхъ возити; а смради нельзѣ вылѣзти; туга и бѣда на всѣхъ, отець и мати свое чадо даваша даромъ гостемъ, ови ихъ изомроша; а друзіи разидошася по чужимъ странамъ; и такъ по грѣхомъ погибе земля наша. Въ се же лѣто бысть вода велика, потопи люди и жита и хоромы снесе...“

Страшні картини „мозаїкує“ нам старий літописець своїм ляпідарним стилем: мов чорним вуглем викладає по нурі тло. Ми розуміємо сі картини, розуміємо й відчуваємо може, як ніодно покоління перед нами.

Чи викрешуть з нас ті часи організаційний змісл, потрібний на те, щоб їх перетривати й по них загосподарувати ся? І чи зменшать вони між нами небачену деінде зависть, котра болочійше відчуває добро у сусіда ніж нещасте у себе? Чи зменшать у нас завязатте в взаїмній боротьбі й взаїмну ненависть? Чи — приїдесть ся розійти ся „по чужимъ странамъ“...
О. Н.

* Спеціальне літописне числення.

Політичний огляд.

Цілий світ виживав з незвичайною цікавістю четвергового засідання німецького Райхстагу; всі цікавилися, що скаже німецький канцлер? Його устами в теперішній хвилі промовляє цілий осередньо-державний союз. По революційнім перевороті в Росії цікавим стало, яке становище займе дипломатія і державні керманічі осередніх держав — поперше до самої російської революції, подруге до мира. Але се вже так звичайно в життю буває, що саме тоді, коли чогось великого сподіваємося, стрічає нас прикре розчарування, бо те, що сталося, не відповідає нашим надто великим, надто рожевим надіям. Ось таке скоїлося і з останньою промовою Бетмана Гольвега. Одно добре, що піднесено й підчеркнено в тій промові, то рішуче заперечення поголосок, ніби-то Німеччина збирається поборювати російську революцію, виступити в обороні поваленого царизму та допомогти здетронізованому цареві назад відістати ся на імператорський сталець. Такі поголоски пускає в світ почвірне порозумінне і то в тій цілі, щоб російських революціонерів переконати, що для них і нової Росії конечна річ дальше вести війну аж до знищення Німеччини, бо Німеччина ворог російського народу та його свободи.

Бетман Гольвег заперечив всі ті злосливі поголоски найрішучіше, заявляючи, що німецькому правительству ані в думці вмішувати ся у внутрішні справи Росії і що в Німеччині не знайдеться людина, яка бажала бачити Миколу II назад на царській стільці, а тим менше ще й допомагати йому до того. Канцлер заперечив також, буцім-то в давніших часах Німеччина попірала реакцію в Росії. Противно! Заявив, що в 1905 цесарь Вільгельм радив російському цареві не опирати ся дальше бажанню внутрішніх реформ в Росії. Зрештою се виключна річ населення Росії, як уладити собі внутрішні справи. Бажанням Німеччини є тільки, щоб відносини в Росії так уложили ся, щоб Росія стала остовою постійного й забезпеченого мира. Німці бажать тільки — як можна, найскорійш жити в мирі та злагоді з російським народом.

От і все, що з сього приводу німецький канцлер заявив прилюдно світови. Розчарували ся всі, котрі гадали, що канцлер скаже щось ясне й конкретне про умови мира й дороги, що мали-б допровадити до покінчення війни. Природна річ, що в третім році війни самі заяви про бажання мира не можуть ані вдоволити, ані заспокоїти людства, матеріально винищеного, морально виснаженого страшним воєнним лихоліттям!

Поза тим канцлер говорив ще про відносини до Америки, заявляючи, що Німеччина цілком не бажає війни з Сполученими Державами й що готова доложити всяких старань, щоб війну оминити, але навіть за ціну мира з Америкою не може відступити від загостреної боротьби підводниками, бо мусить всіма силами боронити свого існування, так небезпечно zagrożеного англійською блокадою.

Щодо Китаю — то Німеччина жила з сею державою все в найкращій злагоді, а як тепер Китай пірвав зносини з Німеччиною, — то не Німеччина тут завинила, але Китай просто примусило почвірне порозумінне зробити сей ворожий Німеччині крок.

Про внутрішні реформи канцлер сказав, що деякі з них перепровадить ся поступенно вже під час війни, але найважнішу — зміну виборчого закона до пруського союму треба відложити на часи мира, бо не годить ся, щоб правительство накидувало нові закони, коли населення в стрілецьких закопах.

На тім самім четверговім (29 марта) засіданню Райхстагу промовляли бесідники всіх визначніших парламентарних фракцій. Всі вони в один голос заявляли, що Німеччина не має і не може мати наміру повернути давній лад в Росії, нищити свободу, яку населення Росії вибороло собі. І так речник поступової партії Міллер зазначив, що Німеччина не тільки не може вмішувати ся у внутрішні справи Росії, але повинна всіма способами змагати до мира з Ро-

сією, що уможливив би добрі приятельські відносини між німецьким і російським народом. Також внутрішні реформи Німеччина повинна перевести у себе як найскорше, бо саме теперішня війна виказала, що не абсолютизм пануючого, але сила народніх мас врятували Німеччину від загибелі.

Речник лібералів Штресеман заявив, що в Німеччині нема нікого, хто мав би якісь симпатії до царя і царизму, — зате до російського народу Німці не мають ніякої ворожнечі й, коли тепер російський народ прийшов до слова та значіння, треба старати ся погодити ся з Росією на таких основах, щоб будучність принесла найкращі взаємини між німецьким і російським народом. Навіть бесідник консервативної партії гр. Вестрап заявив ся іменем партії за скорим миром, що уможливив би добре пожитте з новою Росією. Розуміється, що бесідник соціалдемократичної партії Носке зайняв найрішучіше становище проти намірів повернути назад царя і царизм. Він так само найрішучіше домагав ся, щоб німецьке правительство не занехало нічого, що могло-б допровадити до найскорійшого мира, тому ждав, щоб негайно поробити всі можливі заходи в тім напрямі, як тільки відносини в Росії уложать ся і нове правління усталить ся.

Цікавий жмуток світла кинула промова сього бесідника на становище французьких соціалдемократів. Він сказав: „З заграниці звизають нас до революції, але ми зберігаємо холод і розвагу, бо самі знаємо, що робити, знаємо також і те, що нас від заграниці може ждати. Ось в три дні по зверненню до нас зазиву: робіть революцію! французькі соціалдемократи голосували всі з виїмкою трьох за воєнними кредитами.“

З окремою декларацією виступила соціалдемократична лівниця, заявляючи устами Бернштайна, що ліве крило німецьких соціалдемократів (т. зв. „Arbeitsgemeinschaft“) висловлює надовіре політиці правительства й підносить необхідність дати німецькому народові добрий і щирий мир, щоб вже раз положити кінець страшним жертвам і величезним тягарям, які війна несе з собою. Се становище найблизших товаришів речника доказує, що ще є одна партія в Німеччині, котра, як перше, так і тепер поважно поборює милітаризм. Події в Росії зміцняють се становище партії бесідника, вони наново будять надії, що соціалдемократія зможе сповнити свій давній мирний заповіт. Партія бесідника внесла резолюцію, щоб Райхстаг ухвалив закон, силою котрого на будуче при заключуванні міждержавних союзів, обявленню війни, мирових переговорах і т. п. запевнено-б неминуче голос народньому парламентові, дальше, щоб Райхстаг мав правну можливість жадати уступлення канцлера держави, щоб в Німеччині заведено парламентарний спосіб управи державою, щоб виборче право до Райхстагу розширити на всіх, хто скінчив 20 літ життя, без огляду на пол, себто мушци і жінок, вкінці резолюція домагасть ся скасування всіх виїмкових постанов, що обмежують політичні права горожан в часі війни, та звизає Райхстаг, щоб старав ся допровадити до скорого помирення воюючих і то на основі: без територіяльних анексій і без воєнних відшкодовань.

Сеї резолюції лівого крила німецької соціалдемократії не ухвалив Райхстаг, — зате прийнято резолюцію національних лібералів, щоб вибрати окрему конституційну комісію Райхстагу, котра має працювати над обробленням всяких конституційних питань, зокрема про склад народнього заступництва та про його відносини до правительства. За сею резолюцією голосувало 227 послів, проти 33. Прийняття сеї резолюції має те велике значінне, що Райхстаг заявив ся нею за реформою німецької конститутції в напрямі поширення прав народніх мас, введення парламентарного правління, підчинення правительства волі парламенту.

Рівночасно з отсею дискусією в німецькій Райхстагу, котра виявила, як німецьке правительство й німецькі парламентарні партії ставлять ся до трьох найважніших чер-

гових питань, а саме революції в Росії, мира та внутрішніх реформ, появилась ся у віденському дневнику „Fremdenblatt“ розмова його редактора з австро-угорським міністром заграничних справ, гр. Черніном.

Австрійський парламент все ще не радить, через те не сходять ся також спільні австро-угорські делегації, — отже австро-угорський міністер заграничних справ не має трибуни, з якої міг би промовити те, що бажав би світови заявити, й тому мусить послуговувати ся розмовою з редакторами, аби свої думки й наміри оголосити.

З згаданої розмови можемо пізнати, як австро-угорське міністерство заграничних справ відносить ся до названих трьох найважніших чергових справ: революції, мира та внутрішніх реформ. До російської революції гр. Чернін відніс ся дуже здержливо та ствердив тільки те, що в Росії настали тепер нові змінені відносини, котрі дають можливість відновити пропозицію мирової конференції. Перше пропозицію осередніх держав прийняв Трепов, тодішній російський президент міністрів, злобними кпинками й повторенням запевнень, що Росія не зложить оружя, поки не знищить німецького милітаризму, не розшматкує Австро-Угорщини, не заволодіє Царгородом. Тепер російський народ рішатиме про умови мира й тому прийшла пора, щоб воюючі держави зійшли ся на конференцію і стали радити, як Європі вернути-б мир. Рівночасно з конференцією можуть продовжувати ся воєнні операції, — не треба конче завішення оружя; воно прийде, як що держави порозуміють ся, як ні, війна триватиме далі. Але без такої конференції обійти ся не можна, бо де скажуть собі держави, чого бажать і який мир приймають? Осередні держави заявили вже раз і ще раз повторюють, що готові заключити почесний для обох воюючих сторін мир. Тому й нова Росія не потребує бояти ся мирових переговорів, бо осередні держави не поставлять уперюючих умов. Тільки на мировій конференції можна порішити сотки питань, зроджених війною, хто бажает мира, мусить хотіти переговорювати про мир. Нас не можна знищити, але й ми не бажает нікого нищити. Коли наші противники покинуть нездійсненні наміри — розторозити нас, ніщо не стоїть на перешкоді мировим переговорам ані по нашим, ані по їх боці.

Про внутрішні справи Австро-Угорщини гр. Чернін сказав такі знаменні слова: Не горішнім верстам, але середньому стану, а в першій мірі широким масам, виділиченим долею, належить признати найбільшу заслугу. Здіймім шапку перед тими мільонами, що в полі, в стрілецьких закопах або вдома при тяжкій праці без нарікань зносять доскульні щоденні недостатки. Схилім голову перед їх силою і величию. Прийде день, що народам монархії принесе нагороду за їх геройство! — Розуміть ся, що широким масам виділичених не ходить про те, щоб гр. Чернін здіймав перед ними шапку, але про те, щоб у державі, для котрої принесли такі жертви, котру своєю кров'ю і життям на полях бою, своєю невсипущою працею по фабриках, варстатах і на рілі охоронили від загибелі й удержали в цілости, — вони стали рівноправним і рівновартним чинником, аби дістали широкі політичні права, кріпкі основи матеріяльного добробиту й таке унормування соціяльних відносин, яке забезпечувало-б їм достойне людське існування. Першим кроком до сього мусить бути привернення народного парламенту й повірне саме йому випрацювати та впровадити в життя всі такі нові закони, що відповідали-б духови часу та життєвим інтересам тих долею виділичених широких мас.

Але тут ми свідками дуже дивних річей. Отже високі правительственні сфери заявляють прилюдно потребу таких новочасних реформ, широкі народні маси ждуть на них нетерпеливо, лише міщанські політичні партії та їх парламентарні провідники глухі й сліпі на всі ті позначки часу. Як дурний зі ступою, носять ся зі своїми перестарілими шовіністично-націоналістичними гаслами та спиняють увесь поступ, увесь розвиток держави. В Австрії бачимо цілком противну картину ніж всюди инде. В Росії міщанські політики разом з пролетаріятом зробили революцію проти царя

та його правительства, в Німеччині міщанські політики напірають на правительство енергічними домаганнями далекойдучих внутрішніх реформ, — ті самі міщанські політики в Австрії лягли гнилою колодою впоперек дороги поступу й розвитку!

Навіть угорський парламент, як звісно, побудований на перестарілій виборчій ординації, яка широким народнім масам не дає ніяких політичних прав, а опираєть ся тільки на привілеях шляхти й капіталістів, зайняв демократичне становище супроти російської революції. На внесення опозиції угорський парламент прийняв одноголосно ось яку резолюцію під нараду: „Не російський народ, але царський абсолютизм виповів війну нашому краю (Угорщині) й нашій монархії. Хоча російська армія стоїть ще й нині проти нас яко неприятель, ми, не оглядаючи ся на се, широбажаетмо, щоб російський народ зберіг на всякий випадок ті конституційні вольности, які виборов собі свіжо. Тому застерігаємо ся проти видумок, які неприятельська заграниця злобно ширить про нас, ніби-то угорський народ, що сам бореть ся за конституційні свободи, міг би коли будь ужити свого оружя до привернення правління самоволі в Росії.“

З нагоди сього внесення міністер фінансів Телески заявив іменем угорського правительства, що годить ся вповні на внесення. В Австро-Угорщині ніхто не бажает вмішувати ся у внутрішні справи Росії, а ще менше відбудовувати царизм. Ми широбажаетмо, щоб Росія дістала правительство, оперте на довірю російського народу, щоб ми могли заключити з ним почесний мир. З народом Росії хочемо жити в найліпшій злагоді.

Цікаву політичну дебат у переведено минулого тижня в пруській палаті панів. Благородні синьокрові юнкри висловлювали ся рішучо проти внутрішніх реформ, проти демократизації й парламентаризації Німеччини. Зате речники міщанської верстви домагали ся прискорення реформ саме в згаданім напрямі. В дебаті порушено також польське питання і тут всі бесідники годили ся на те, що протипольську політику треба понехати. Представник правительства віцепрезидент державного міністерства Брайтенбах заявив, що правительство вже тепер під час війни приготує скасування протипольського кольтонізаційного закону, аби Польки могли свобідно оселювати ся і набувати землю у східних провінціях, та усунення язикових обмежень, щоб польську мову допустити до науки релігії й ужитку на зборах і стоваришеннях.

Англія хоче завести нові загострення блокади. Палата громад радила над внесенням уніоніста Белера, щоб установити окрему комісію, котра має обрахувати, скільки поживи й інших необхідних засобів неутральні держави потребують на власній ужиток. По такім обрахуванню Англія не пускала-б до неутральних держав ані крихітки більше, ніж вони для себе потребують. Сим способом унеможливлено-б осереднім державам набути від неутральних що будь їм потрібне. Очевидно, ходить про те, щоб заморські товари не діставали ся до осередніх держав через посередництво торгівлі з неутральними. Се внесення має незабаром прийти під наради вищої палати.

В маю мають відбути ся нові вибори до австральського парламенту. З сього приводу робітничая партія Австралії видала відозву, в якій противить ся обовязковій військовій службі, зате обіцует старати ся і агітувати, щоб усі здорові та здатні вступали добровільно в ряди армії. Завданням робітників є — витворюванням засобів поживи, муніції і т. д. спомагати почвірне порозумінню. Робітничая партія радо хоче спомнити се завдання.

Еспанське правительство оголосило застановлення конституції. Отсей свій — під нинішню пору особливо дивний — крок усуправедливує тим, що Еспанії грозив генеральний страйк (забастовка). Щоб не допустити до того, правитель-

ство завісило конституцію й переводить тепер масові арештування всяких невігідних собі людей під покришкою, нібито вони приготували страйк, аби пхнути державу в безвихідну пропасть.

У німецького державного секретаря Цімермана була сими днями депутація Литовців і Білорусів, домагаючи ся забезпечення національно-політичних прав Литви й Білоруси та застерігаючи ся проти прилучення до майбутньої Польщі. Цімерман обіцяв обом сим народам широку національну самоуправу. Правительство Німеччини задумує вже в найближшій часі получить литовські й білоруські землі в одно генералгубернаторство, щоб виділити їх з Польщі й дати їм окреме правління з осідком у Вільні.

Управа державної німецької соціалдемократичної партії вислала в суботу 31 марта на руки данського міністра Штавінґа таку депешу: „Російські соціалісти, що живуть в Копенгадзі, звернули ся до німецької соціалдемократії з мировою заявою, висловлюючи надію, що німецька соціалдемократія гостро поборюватиме всяке змішання Німеччини у хід російської революції. Німецька соціалдемократія годить ся вповні з згаданою заявою і в тім дусі заявила ся також на останнім засіданню Райхстагу. Але також інші партії і само правительство заявили ся проти змішування. Німецька соціалдемократія вітає російський пролетаріят з успіхами на шляху до політичної свободи й висловлює бажання, щоб російський народ причинив ся до того, щоб запевнити світові скорий і тривкий мир. Просимо оголосити сю депешу в часописах і подати до відома російської соціалдемократії“. За управу Еберт. В. Т.

Нові вісти про революцію в Росії.

З дальших відомостей можна пізнати, що в Росії відбувається ся боротьба між прихильниками миру та прихильниками дальшого продовження війни. На сім ґрунті дійшло на жаль навіть до поважних суперечок серед самого робітництва.

Стокгольмські часописі повідомляють, що в Петербурзі відбуваються ся противовні демонстрації. Провідники новоутвореного центрального комітету робітництва, в котрім згуртували ся противовні й радикальні елементи, большевики, розіслали на фронт телеграми, в яких повідомляють військо, що в Петербурзі відбуваються ся великі мирові демонстрації, які спонукують центральний комітет рішучо вступити за миром. Правительство забороняє робітничому комітету висилати телеграми на фронт і се причинило ся до поважного поріжнення між робітництвом і тимчасовим правительством.

Робітнича рада в Петербурзі розбила ся. Більшість робітників і салдатів незадоволені тим, що робітнича рада піддержувала тимчасове правительство та його воєнну пропаганду. Робітництво вибрало новий виділ, який зветь ся центральним комітетом робітничої партії й оголосив себе справжнім представником робітництва. Сей центральний комітет відразу став паном положення. До нього прилучили ся телеграфні, залізничні й поштові урядники. Комітет має таким робом у своїх руках більшу частину комунікації, а між ними всі лінії, що провадять до фронту. До комітету прилучили ся і всі полки, що стоять в Петербурзі. Ся радикальна робітнича партія перебрала на себе новий соціалістичний орган „Правду“, в яким на чільнім місці оголошено таку постанову нової партії: „Постановлено зараз же вступити в зносини з пролетаріятм і революційною демократією всіх воюючих держав, аби безпосередньо прийти до кінця злочинної війни, до якої примушено народи“.

Робітничий комітет доручив своїм членам Чхеїдзе, Стеклову, Скобелеву, Суханову й Філіповському контролювати діяльність тимчасового правительства. З Амстердаму повідомляють: Комітет робітничих і салдатеьких депутатів у Петербурзі уладив бюро, яке складаєть ся з шістьох членів і має розглядати всі справи, котрі впливають до вико-

навчого Комітету. Бюро постановило уладити в усіх російських промислових центрах роземчі (третейські) суди, які мають рішати спірні справи між робітниками й роботодавцями. Крім того має бути уладжений центральний роземчий суд, який буде другою інстанцією для місцевих судів.

„Daily News“ повідомляє, що робітничі партії в Франції та Великій Британії незабаром пішлють свої депутації до Росії передати привіт обох робітничих партій новому російському правительству. Між британськими делеґатами знаходять ся 2 члени нижньої палати.

„Secolo“ повідомляє з Лондону: Англійська робітничая партія пішла також своїх представників на агітацію між російським робітництвом до Петербурга, Москви й інших великих міст агітувати там за воєнними цілями почвірного порозуміння. Між ними знаходить ся посол Вілям Торне й посол Джеймс Оґраді та лондонський представник партії Стефан Сандерс. Гіндман, провідник партії марксистів, має також їхати до Росії, але відмовив ся від сього.

„Depêche de Lyon“ повідомляє з Женеви, що Горкий виїхав до Швеції в справах миру.

„Neue Zürcher Zeitung“ доносить з Петербурга: „Воєнного команданта в Москві, генерала Мрозовского, заарештовано й відіслано до Петербурга. Тимчасове правительство розпорядило заарештування бувшого шефа семіоновского полку, ген. Рімана, відомого з жорстокого здавлення московського повстання 1905 р. Число заарештованих в Петербурзі осіб досі осягло 4000.

По стокгольмським відомостям міністер війни Гучков дістав з Владивостока й Архангельська телеграму, що тамешні воєнні порти з їх залагами та фльою прилучили ся до теперішнього правительства. В обох містах відбули ся з сеї нагоди тяжкі бої військ з населенням і вірними царю військами. В Архангельську вірне старому правительству військо окопало ся за містом у передмістю Бакаріця, а революційне військо почало їх острілювати з гармат, причім у положених в Бакаріці складах почав ся величезний пожар. Вибухли великі запаси муніції. Англійську сторожу з більше ніж 20-ма офіцерами розстріляло російське військо. Двірець, який направили по останнім вибусі, знов цілком зруйнований.

Голова міністрів князь Львов постановив скликати до Москви селянський конгрес. Селянам старають ся вияснити, що земельної справи тепер ще не можна цілком управити та що її мають передати для розв'язання установчим зборам. По селах має панувати спокій і порядок.

З Петербурга доносять, що міністер внутрішніх справ розпорядив негайне скасування цензури на всі часописі, які приходять зза границі в чужоземних мовах.

По стокгольмським відомостям „Русское Слово“ доносить, що Извольського відкликано з його посади в Парижі. Російський посол в Лісбоні Боткін, російський посол в Римі Гіре, як і російські послы в Японії та Румунії, позбавлені також своїх посад. Іменування Сазонова амбасадором в Лондоні затверджено.

„Daily Chronicle“ доносить з Петербурга: Тимчасове правительство постановило замінити дипломатичних представників за границею парламентаристами. М. Троцький.

Вісти.

До відома всім полоненим в Австро-Угорщині: 1. Адміністрація видань Союзу прохає всіх полонених, що звертали ся до неї по книжки на протязі останніх 1½ місяця, вибачити, що книжок їм досі не вислано. Се тому, що висланню книжок поставлені були знову цензурні перепони. Тепер цензура обіцяє усунути ці перепони й маємо надію, що в найближших днях вишлеть ся книжки всім, хто замовляв, і що далі всі замовлення можна буде акуратно виповняти.

2. Всіх тих полонених, хто в останній час звертав ся до Союзу з проханням облекшити їм переїзд до українського табору, сповіщаємо отсим, що воєнні власти нікого тепер до

таборів з робіт не вертають. Також не переводять з одного табору до другого, хто обов'язаний до робіт. Отже прохань сих категорій полонених про перевід до українського табору не можна задоволити. Зрештою і з самого українського табору майже всі полонені виїзять тепер на роботи, через що більшість курсів припинаєть ся. Нехай же кожен свідомий Українець робить тепер просвітно-політичну роботу на тім місці, де він перебуває, а Союз прийде з допомогою своєю газетою та книжками.

3. Подаємо до відома всім, хто запитував про адресу часописі-полонених „Розвага“, що адресувати листи до редакції сеї часописі треба так: *Ukrainische Lagerzeitung, k. k. Kriegsgefangenenlager in Freistadt, Ober-Österreich.*

На 38 східно-європейській вечірці між иншим відспівав д. Олександр Семенів кілька українських пісень.

Відзначення Українських Січових Стрільців. Срібну медалью хоробрости першої класи одержали хорунжі: Юліян Соколовський (погиб), Іван Максимішин (погиб), Тадей Ковалик (ранений), Денис Кліщ (погиб), Михайло Мінчак (ранений). — Срібну медалью хоробрости другої класи дістали другий раз: четарь Микола Загавич, хорунжі: Михайло Чичкевич, Іван Тучапський і підхорунжий Володимир Стефанишин. — Срібну медалью хоробрости другої класи одержали: хорунжий Семен Безпалко й підхорунжий Ілько Лопадчак. — Бронзову медалью хоробрости дістали другий раз: підофіцери У. С. С.: Степан Чепельовський, Володимир Починок та Матвій Загавич. — Бронзову медалью хоробрости одержали підофіцери У. С. С.: Осип Бабяк, Василь Соломчак, Людвик Розенберг, Давид Даскалюк, Степан Терлецький, Іван Данилюк, Василь Крупа, Ярема Кухар, Яків Шургалюк, Іларій Войтків, Тома Бранець, Осип Шавінський, Іван Скарвінко, Михайло Крилошинський; і стрільці: Петро Ванак, Осип Галіновський, Павло Винник, Михайло Ляний, Антін Пуцалівський, Михайло Сютрик, Василь Шубинець, Іван Данилюк, Василь Космина, Осип Дацків, Василь Яцульчак, А. Фотомайчук, Іван Семанюк, Микола Ляховський, Ілько Струса, Микола Дрочків, Іван Чубатий, Онофер Чуяк, Володимир Кюс, Семен Федорняк, Осип Воробчак, Володимир Воробець і Станислав Хомяк.

3 листів полонених. Памятаю початок отеї війни, яка счинила ся в літку 1914 р. Був я тоді вільною людиною і не знав я такого лиха. Не знав... І поводилю ся мені добре, правда, що не зовсім, але приблизно, як козакови. — Чого мені треба було? Грошей? Чи дерева на хату? Дурниця! Козакував я тоді, як птах нестриманої волі. Ні батько, ні мати... Пощо козакови журити ся! Може-б і досі мені так поводилю я, а тож лихо... Счинила ся війна, — пішла замішанина. Тягнуть людей, тягнуть і мою персону. Потягли на війну. Заметушили ся люде по вей Росії. Кричать: „Долой Гастрію!“ Ну, що ти їм будеш казати.

Позабірали всіх салдатів і ходять по вулицях з трибарвними знаками, носять Миколу з патретами. „Боже, царя храни!“ — співають і хоч ти їм чорта дай. Обридло мені слухати... Ходжу по казармі, сам не знаю, в яку мені сторону кидати ся. А то вже перед відїздом. Пішов я раз з казарми... Заходжу до свого приятеля, а там наші Українці. Сидять, балакають і одна панянка між ними. Ся також так щиро по нашому промовляє. Розказує про Львів, про українську справу... Радить, щоб всі Українці до Київа возами їхали. Що за вража мати? — питаю. Аж то була Галичанка. Вподобала ся мені така справа.

Стій! — думаю собі. Чому-ж би його й до Київа не завернути. Адже-ж гетьман Мазепа передав ся на сторону Шведів. Чому-ж би й нам не попробувати свого щастя. Узав я собі на розум і з такою думкою пішов на війну. Коли се... Бодай не казати! Зачіпив ся я своїм возом у Львові. І тож каторжні салдати! За мою мрію трохи було не надсадили мені бебехів. А то вже аж у Судовій Вишні, за Львовом, один пирятинський офіцер за непокірність звелів

мені 25 (двадцять п'ять) канчуків дати, та дарма! Бо тільки канчуки попували, а духу таки з мене не вибили.

Отож так мене з Росії на позицію виражали. Як перейшли ми границу, вперше під Волочеськими зобачив я українські написи на залізницях і серце мені забило ся.

А що вже я радий був, коли добрав ся до Львова!... Та ба! Навіть і тут мені не пощастило. Хотів у дезертири пошити ся, так щож? Пішов промишляти, аж не тут то було. Ходжу по Львові, питаю за Українців, а мені відповідають: „не вем“. Жаден бо Русин, і аз не вим, како ту Русини бяху. Походив я, понюхав у повітрі та й повернув до казарми.

На другий день мого побуту у Львові завітав я до українського Т-ва імени Т. Шевченка, коли тут якась молодичка відчиняє мені двері.

Побалакали... Так щож? Ради страху юдейська нічого вона мені не сказала, тільки скоса поглянула на мою салдатецьку одіж та й попрошала на порозі, навіть і в хату не пустила. Хотів я попрохати української часописи. „Нема“ — каже. Відмовила ся. Так і пішов я ні з чим. Пішов до вогню. Довго я лазив по Карпатах і нарешті-решт попав у полон і, тут перебувши деякий час, прибув до Лінцу, а звідси до українського табору, де Союз визволення України розпочинав рідну працю серед полонених Українців. В добрий час!

Засилаю свою щирю подяку всім тим товаришам, які трудять ся для української справи. Полонений козак з Гетьманщини (*Підпис*).

Бібліографія.

(Видання Союзу визволення України).

Володимир Дорошенко. Українство в Росії. Новіші часи. З портретами. Відень, 1917. Стор. 116. Ціна 1 К. 20 сот.

Зміст: Періоди й центри українського руху в Росії; Початки українського відродження (Полтавсько-харківський період); Сорокові роки (Шевченко й Кирило-Методіївське братство); Кінець 50-их і початок 60-их років; Сімдесяти роки; Вісімдесяти та дев'яносто років (Указ 1876 р. — Доба реакції. — Драгоманів); Дев'яносто років. I. Перед революцією (Оживлення українського руху. — Політичні організації. — Література. — Легальні виступи). II. Революція і реакція (Здобутки революції. — Реакція і похід на українство. Розвиток українського руху. — Війна). Книжка ілюстрована 43 знімками.

В теперішні часи надзвичайного зацікавлення революцією в Росії, коли погляд кожного Українця звернений на російську Україну, отся прецікава, багато ілюстрована й дуже дешева книжка про дотеперішній стан українства в Росії заслугоє на найшвидше розхоплення.

М. Троцький. Die ukrainische national-politische Bewegung. Відень, 1917. Стор. 31. Ціна 50 сот.

М. Троцький. Литовці. Відень, 1917. Стор. 19. Ціна 40 сот.

Др. Михайло Лозинський. Михайло Павлик. Його життє і діяльність. Відень, 1917. Стор. 23. Ціна 40 сот. З знімкою Михайла Павлика з часу побуту в Швейцарії.

(Чужі видання).

Др. Василь Панейко. Олігархія і демократія. Сторінка із соціології боротьби за власть у демократичних організаціях суспільности. Літературно-наукова Бібліотека, ч. 160. Львів, 1917. Стор. 36. Ціна 40 сот.

Іван Франко. Земле моя! Военна читанка, ч. 5. Відень, 1917. Ц. 20 сот.

Співаник для української молодіжи. Военна читанка, ч. 6. Ц. 20 сот.

Osteuropäische Zukunft, ч. 6. Зміст: Павло Ден. Розшматкування габсбурзької монархії; др. Т. Арльдт. Національний і державний розвиток полудневої Росії; Люїї Яковіц. Жюкра, будуча столиця Албанії; Е. Шмідт. Німецька праця в Бесарабії; Е. Тротт-Гельге. Закупна діяльність російського Селянського Банку; Англія

і Індія; Альвін Рудольф, Семигородські Сакси; Записки; Бібліографія.

Атаманюк Василь. Як сурми заграли до бою... Поезії. Відень, 1916. Стор. 57. Ціна 70 сот.

Французька преса за два роки війни про український рух.

V.

В березні газети здебільшого займають ся положенням Українців яко народу під російським режимом в окупованій Галичині. Одначе се все голоси швейцарської преси. Паризька преса мовчить або згадує про Українців лише в звязку з поділом Австро-Угорщини. Понад етнографічне трактування українського народу ще не можуть піднести ся. З дрібних заміток нотуємо: репресії з боку російських властей (згадка про комунікат К. Левицького) проти жидівського й українського населення на галицьким терені війни: Tribune de Lausanne, Gazette de Lausanne, Journal de Genève, — всі з 18 марта; про делегацію уніятського духовенства до президента міністрів з протестом проти варварського мір російського правительства супротив українського клиру та способів, якими насаджують ся православя: Gazette de Lausanne (26. III.), La Liberté (3. III. і 26. III.), J. de Genève (26. III.), Le Jeune Turc (27. III.); про урядування російських властей в Галичині; полонених з Перемишля J. de Genève (31 марта) й інші новинки.

У статі „Правда й справедливість для всіх“ Courrier de Genève (9. III.) подає відомости, як російська адміністрація знуцаєт ся в окупованій Галичині над Українцями-уніятами в користь царського православя. Згадуючи статю на сю тему з J. de Genève (16. II), автор називає її не лиш інтересною, але „просто недостаточною, особливо в тій частині, яка говорить про релігійні насильства, про перехід Українців на православя завдяки багнетам російських жовнірів.“ Яко католицький орган Courrier освітлює походження греко-католицької віри в Галичині та спинаєт ся ближше на практиці еп. Евлогія, як от масове депортування українських священників на Сибір, арешт митр. Шептицького, вивіз українських дітей, насильне приєднання українських селян до православя і т. д. Редакція кінчає статю протестом проти думки, ніби-то Українці-уніяти „вертають“ до віри своїх предків.“ „Щоб сказали протестанти з Женеви й їх орган J. d. Genève, колиб до них приложили подібні міри для навернення до віри їх предків перед реформацією?“

Як порядкують Росіяне в Галичині, сьому питанню присвячена велика надіслана статя в Petit Jurassien (Montier, 11. марта) п. з. „Les Russes en Galicie“. Ся сама статя, передрукована (13. III) в Gazette de Lausanne, освітлює питання й наводить багато маловідомих ширшій публіці, але цікавих фактів. Статю в цілости передрукувала Revue Ukrainienne. Подам з неї лише кінцевий уступ: „Ще недавно перед оголошенням війни великий князь Константин Константинович призначив нагороду 1500 руб. за працю на українській мові одному українському вченому Галичанинови тої самої Галичини, де тепер забороняють писати на українській мові. Імператорська Академія Наук признала права української мови в хвилину, коли поліція з Києва й міністерство внутрішніх справ її забороняють“. Незрозуміло лише, чому автор, російський Українець, „сподіваєт ся сповнення українських аспірацій саме від Росії, не дивлячи ся на її гірку політику супротив України.“

A. Keninsch, один з представників недержавних націй в Росії, помістив порядну статю в женевській газеті L'Essor (6. III) п. з. „Меншости“. Редакція, дуже прихильна до всіх т. зв. дражливих питань, додала такий уступ на початку: „Швайцарія ніколи надто не цікавила ся „малими“ меншостями. Вона ніколи не помагала почути їх голос. Отже нагадуючи їх існування й їх права, Швайцарія сповнятиме краще своє власне право, засноване на бажанню існування.“ Спершу автор полемізує з одним лотиським письменником і його русофільством на конференції в Цюріху, потому пере-

ходить до Поляків, Литовців, Естів і підчеркує, що їх свободний економічний і культурний розвиток ще далекий від задоволення, не дивлячи ся на царський маніфест. Нашій справі присвячений отсей уступ: „Українці се славянський народ, мова, звичаї, вдача якого мало відрізняють ся від правдивих Росіян. Одначе їх мова заборонена в школі й ще не так давно сконфісковано твори їх великого поета Шевченка тому лише, що писані українською мовою. Як усі пригнічені нації, вони домагають ся автономії. Німеччина хоче використати їх для своєї користи, але Українці не піддадут ся сим спокусам.“ Так само автор дуже турбуєт ся становищем, яке займають Лотисі. Переказує з сього приводу слово одного Росіянина, державного мужа, ніби Австрія й Німеччина ще в 1912 р. були рішені на випадок щасливої війни з Росією утворити незалежну державу з прибалтійських провінцій на півночі так само, як самостійну Україну на півдні.

На підставі розвідки бувшого румунського президента міністрів Таке Йонеску в паризьким місячнику La Grande Revue появили ся витяги під тим самим заголовком: „Походження війни“ статі в лїонській газеті Le Progrès (15 марта) і в La Roumanie (30. III), де Українцям присвячені такі рядки: „На домагання віденських Українців Україну яко незалежну державу має відбудувати ся на кошт Росії й вона має доходити, як не до Каспійського моря, так хоч до Кавказу“. Французькі дневники очевидно цілком згоджують ся з словами румунського русофіла, що „се божевільна мрія, яка погрузить Европу в повне спустошення, в руїну“ . . . .

В La Guerre Sociale (Париж, 5 марта) відомий публіцист, один з сучасних дірігентів Франції, д. Ерве, в статі під голосним заголовком „Погибель Австро-Угорщини“ (з картою) займаєт ся будучиною габсбурзької монархії й по прикладу інших політиків дає українському народови з Галичини й Буковини лиш одну можливість — „прилучити ся до решти своїх братів Малоросів з Росії, просячи попів з російської церкви не дуже надуживати їх релігійну приналежність трохи специфічними способами“. Рецепт, яку деякі українські публіцисти по двох роках війни починають наслідувати! Але й тут д. Ерве боїть ся, що „на будучий конгрес мира почвірне порозумінне пішло замість справжніх хірургів нікчемних костоправів.“

Власний кореспондент (Швайцарець, польонофіл) в Journal de Genève (18. і 23. III) подає дуже цікаві дописи п. з. „Позаду австрійського фронту“, в яких талановито оповідає свої вражіння з розмов з збігцями Галичанами про поведження російських військ в окупованих провінціях Галичини. Читаючи сі дописи, волоссе дубом стає на голові, навіть тепер, коли так звикли до всіляких страхіть війни. Про Українців автор говорить отсе: „Я не бачив Українців у натовпі на двірці. Зрештою тих з них, хто покинув своє село, майже всіх арештовано як зрадників, кожний тут мені оповідав, як „сі собаки“ стрічали Росіян з відкритими обіймами, показували їм скрізь дорогу, вели їх коней за уздечку й подавали неприятелеви знаки в часі битви. Цілу расу обвинувачують у зраді і в той час, як помагано Полякам, Українців замикано в концентраційних таборах“. В другій кореспонденції, присвяченій Полякам, також стрічаємо аналогічне свідощтво галицько-польській безличности в інформованню чужої людини. Один Поляк оповідає авторови, що в східній Галичині всі були невдоволені режимом Бобрінського: „Всі жалували австрійського правління, навіть Українці, що такі раді були зостати ся російськими підданими“. Автор пише з деяким застереженням, але очевидно вірить сим байкам.

У відповідь на статю польського дідича з Росії в Journal de Genève з 16 лютого забирає голос в числі з 3 марта один Росіянин на сюжет тему: Росіяне в Галичині. Се та саме статя, на яку обурилася в деякій частині газета L'Essor (6. III). Автор, очевидно, правдивий Москаль, стараєт ся спаралізувати факти прихильного нам Поляка всіма засобами. На Українців дивить ся як на Малоросів, себто „галузь великого московського народу“, й подає схема-

тичну історію „возсоединенія“ сих двох народів, а по дорозі пояснює, як стала ся унія. От кінцевий уступ з сих дотепних міркувань: „Австро-угорське правительство, особливо за останніх десять літ, не застановлювало ся перед ніяким способом, аби розповсюдити уніяцьку віру між усіма своїми підданими Малоросами. Се тому головню, що православе держало звязки між Малоросами й їх братами в Росії. Отже цілком природно зайняття східної Галичини російським військом стало для численних Малоросів знаком визволення й те, що в багатьох випадках малоосвідомлені люде зуть „насиленно русифікацією“, се в дійсности поворот Малоросів до релігії своїх предків у політичній союзі з „руською“ нацією, до якої належать, як Великороси, так Малороси“. Редакція очевидно не дуже задоволена ся такими поясненнями та знову додає, що попередню статю містила лише в надії висвітлити питання. Цікавий в сій полеміці характер поставлення й розуміння справи обох авторів, одного Росіянина-україножера й Поляка-українофіла. Очевидно з пари таких прикладів ще не можна заключати про загал. Далі ми ще раз стрінемо ся з сим явищем.

Найбільш розповсюднений паризький дневник *Le Matin* (22. III) помістив поперше замітку про український народ в Австрії під заг. „Русини мельомани“. Непідписаний автор розглядає наш народ лиш як етнографічну особливість. „Раса м'ягка, лагідна, сільська, живе звичайно навкруги своєї церкви“. „Ся українська нація, що має таку охоту до музики й співу, виявляє свої почуття в дивних і ніжних мелодеклямаціях. Яка величезна різниця між сими Славянами, в яких Росіяне пізнали своїх братів, і Циганами, які снують ся тепер скрізь по шляхах і стежках угорських гір! Українці се оригінальні композитори, добрі музики на своїх питомих струнних струментах. Тепер може вони забавляють і чарують наших союзників на передодні битви, щоб найблизшого дня зрадити. Без притулку, вони ігнорують свою вітчизну та свою непевну любов так, як і власне істнування.“ „Вступаючи на Угорщину, Росіяне нашли там цілі села, населенне яких культурно дуже відстале, мало здатне прийняти свободу та в цілковитій залежності від фєвдальних панів і особливо в міцних пазурах жидівських лихварів. Будинки, ґрунт, худоба, все жидівська добич. Може сучасна війна принесе яке поліпшення їх долі?“ Я навмисне навів трохи довший уступ, бо се правдиво-французьке й ніким неінспіроване спостереження.

Відомий швайцарський публіцист д. Alb. В. в статі „Душа Росіянина й Польща“ (*Journal de Genève*, 19. III), говорячи про російський режим у Галичині, підчеркує, що „Українці мають повне право скажити ся на тамошні порядки так само, як передтим були незадоволені господаркою великих польських дідичив супротив українського населення“. З другого боку автор констатує, що „мешканці Галичини польської мови зовсім не мають мотивів бути невдоволеними від того часу, як військю царя замінило австрійську армію“. Далі автор приводить у перекладі промову кн. Євгенія Трубецького в Товаристві славянської культури.

Газети подають ще багато статей і дописей стратегічно-військового характеру, але я в свому огляді преси держу ся лише тих заміток, де хоч побічно зачепляється Україна, де згадують ся наше національне чи офіційне ім'я. Далі буду старати ся занотувати всі по можливості голоси в українській справі, одначе з причини чисельного матеріалу буду спиняти ся лише на статях, що ближше розглядають українське питання, історію чи народ. *Евген Бачинський.*

„Господарська часопись“

орган Краєвого Товариства господарського „Сільський Господар“ у Львові, виходить 15 й 25 кожного місяця. Коштує річно 4 корони. Адреса редакції й адміністрації: Львів, ул. Зіморевича, ч. 20. „Господарська часопись“ подає відомости з області рільного, садівничого, городничого господарства, годівлі домашніх звірят; подає найновіші розпорядки властей; містить ради в справах відбудови краю.

Переживаємо часи, коли на найбільше поширення заслугує розвідка Миколи Порша

Про автономію України.

Зазначивши потребу заведення автономії в Росії, ділить автор свою розвідку на такі часті: I. Що зробило російське правительство для просвіти на Україні? II. Що зробило російське правительство для народнього господарства на Україні? III. Чим відрізняється ся господарство України від господарства Росії? IV. Якими справами повинна порядкувати автономно Україна, а якими російська держава? V. Про землю і людність автономної України. VI. Як треба влаштувати автономію України? VII. Автономія України, сила держави й робоча класа.

Стор. 40. Видавництво Відродження. Ціна 55 сот. Замовляти можна в нашій адміністрації.

Приймаєть ся передплату на 1917-тий рік на „ШЛЯХИ“

ілюстрований місячник літератури, мистецтва й громадського життя, що виходить зшитками по 4—6 аркушів друку з кінцем кожного місяця.

Редактор-видавець: Федь Федорців.

„ШЛЯХИ“ мають такі відділи: а) публіцистичний (статі на загальні теми й по дії українського життя), б) літературно-критичний (поезії, нариси, повілі, оповідання, повісті, романи, драми, літературні огляди, характеристики письменників, рецензії і т. п.), в) науковий (статі по історії, філософії, природ. наукам), г) мистецький (статі по музику, театр. мalarство, архітектуру і т. п.). Пиьну увагу звертають „ШЛЯХИ“ на події і життя українського Січового Війська та подають інтересні знімки, нариси, образки й оповідання зі стрілецького життя. Участь в „Шляхах“ братимуть отої письменники: др. Степан Балей, др. Володимир Бирчак, Микола Голубець, др. Ярослав Гординський, Дмитро Донцов, Ростислав Заклинський, Петро Карманський, Остап Луцький, Василь Пачовський, Степан Чарнецький, др. Василь Щурат, Михайло Яцків і інші.

Передплата вносить в Австрії:

річно К 24, піврічно К 12, чвертьрічно К 6.

Окремий зшиток К 2-40.

В Німеччині та сама передплата в марках.

Усі грошеві посилки й письма до редакції належить слати виключно на адресу видавця Ф. Федорцева, Львів, Підвале 7. Адреса адміністрації: Львів, ул. Осолінських, ч. 15, II п.

„СВІТ“

„СВІТ“

Приймаєть ся замовлення і передплату на ілюстрований двотижневник для українських родин:

„С В І Т“

що після довгої перерви від дня 15 с. м. почав III рік свого істнування і появлятиметь ся

І і 15 кожного місяця

в обемі 16—32 ст. друку під редакцією

д-ра Дениса Лукіяновича.

Річна передплата вносить в Австрії 12 корон, в Німеччині й окупованих областях стільки-ж марок чи то руб.

Кожному, хто надішле свою адресу, вишлеть ся зразкове число двотижневника даром.

Гроші й письма слати на адресу адміністрації „Світа“, Львів, Куркова, ч. II.

Зміст: Російська революція й Україна. — О. Кобець. Там далеко дзвонять дзвони. — М. Троцький. Суспільні сили російської революції. — Петроградські настрої. — Деші петроградського телеграфічного агентства. — Рудольф Ойкен. Якими шляхами просувати нам до повного культурного розвитку. — М. Кордуба. Північно-західна Україна. — УСС. Лука Луцький. Із воєнних пісень. — А. Про укр. школи на Волині. IV. — О. Н. Під нинішню хвилю. — В. Т. Політичний огляд. — Вісті. — Бібліографія. Евґ. Бачинський. Французька преса за два роки війни про український рух.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольдгаузена у Відні.